

РУСКО НАСЉЕЂЕ У ИНОСТРАНСТВУ – ПРОСТОРНА ТИПОЛОГИЈА И ИЗАЗОВИ ЗАШТИТЕ

Јури Л. Мазуров^{1*}

¹Московски државни универзитет „М. В. Ломоносов“,
Москва, Руска Федерација

RUSSIAN HERITAGE ABROAD – SPATIAL TYPOLOGY AND CONSERVATION CHALLENGES

Yury L. Mazurov^{1*}

¹Lomonosov Moscow State University,
Moscow, Russian Federation

Сажетак: Историјско наслеђе представља један од кључних фактора у развоју сваке државе, будући да доприноси очувању етнокултурног идентитета народа и представља важну основу његовог одрживог развоја. Ова констатација у пуној мјери важи и за Руску Федерацију, чије национално наслеђе обухвата и бројне споменике и материјалне трагове историјског присуства у иностранству. Наведени сегмент чини саставни дио наслеђа народа Русије и захтијева систематско научно проучавање, укључујући и приступе утемељене у географској науци. У раду се истиче значај примјене функционалне и просторне типологије наслеђа, принципијелног приступа његовој регионизацији, као и идентификације кључних фактора који су утицали на формирање иностраног наслеђа. Посебна пажња посвећена је анализи основних проблема његовог очувања. Представљени аналитички оквир има универзални карактер и може се примјењивати у проучавању не само наслеђа Русије, већ и иностраног наслеђа других држава.

Кључне ријечи: историјско наслеђе; инострано наслеђе; наслеђе народа Русије; функционална и просторна типологија наслеђа; очување наслеђа.

Abstract: Historical heritage represents one of the key factors in the development of any state, as it contributes to the preservation of the ethno-cultural identity of peoples and constitutes an important foundation for their sustainable development. This observation fully applies to the Russian Federation, whose national heritage also includes numerous monuments and material traces of historical presence outside its contemporary borders. This segment forms an integral part of the heritage of the peoples of Russia and requires systematic scholarly investigation, including approaches grounded in geographical science. The paper emphasizes the significance of applying functional and spatial typologies of heritage, a principled approach to its regionalization, and the identification of key factors that have shaped the formation of Russian heritage abroad. Particular attention is devoted to the analysis of the main challenges related to its conservation. The proposed analytical framework has a universal character and can be applied not only to the study of Russian heritage abroad, but also to the foreign heritage of other countries.

Keywords: historical heritage; foreign heritage; heritage of the peoples of Russia; functional and spatial heritage typology; heritage conservation.

* Аутор за кореспонденцију: Јури Л. Мазуров, Московски државни универзитет „М. В. Ломоносов“, Лењинске горе 1, 119991 Москва, Руска Федерација. E-mail: jmazurov@yandex.ru

* Corresponding author: Yury L. Mazurov, Lomonosov Moscow State University, 1 Leninskie Gory, 119991 Moscow, Russian Federation. E-mail: jmazurov@yandex.ru

УВОД

Међу мноштвом фактора и услова развоја људске цивилизације током цијеле њене историје све важнију улогу игра културно и природно наслеђе. Феномен наслеђа се исказује као својеврсна главна духовна спона појединих народа и цијелог човјечанства (Мазуров, 2006; Mazurov, 2016). На појаву овог феномена утицао је „отац историје и географије“ Херодот Халикарнаски, за чијег живота се саставља први у западном дијелу свијета „списак наслеђа“ – чувених „Седам чуда свијета“. Појава списка чуда свијета довела је до формирања идеологије наслеђа у многим дијеловима свијета, која је савремени облик добила у XX вијеку захваљујући идејама Ле Корбизјеа (Атинска повеља, 1933), чувеном „Рериховом пакту“ (1935), дјелатности националних структура у области заштите наслеђа у многим земљама свијета. Посебно важну улогу у том процесу имала је УНЕСКО (од 1945), која данас усмјерава и координира дјелатност у заштити и разумној употреби наслеђа у бројним категоријама на глобалном нивоу и подстиче такву дјелатност на нивоу појединачних држава.

Појава и развој сфере управљања наслеђем захтијевали су адекватну научну подршку, што је условило настанак науке о наслеђу (heritology у англосаксонској верзији) и одговарајућих научних центара, прије свега на универзитетима у низу земаља свијета. О томе увјерљиво свједочи раст броја публикација о проблематици наслеђа, одржавање бројних научних конференција на ту тему, раст броја одбрањених дисертација о наслеђу и друго (Кудрявцев & Мазуров, 2005; Потравнов & Хмельник, 2018). Расте потражња за резултатима научних истраживања у области социологије, економије и управљања наслеђем. У потпуности се то односи и на географију наслеђа (Mazurov, 2024) чији су многи аспекти често у зачетној фази проучености. Прије свега то се тиче феномена иностраног наслеђа, које, за разлику од националног наслеђа, изузетно ријетко и у мало којим земљама постаје предмет истраживања, што често води или може водити његовом заборава па чак и губитку. С тим у вези, циљ ове публикације јесте привлачење пажње научне јавности на слабо проучен проблем иностраног наслеђа уопште и демонстрација његове актуелности на примеру наслијеђа Руије у инсотранству

INTRODUCTION

Among the many factors and conditions shaping the development of human civilization throughout its entire history, cultural and natural heritage has assumed an increasingly important role. The phenomenon of heritage manifests itself as a distinctive spiritual bond linking individual peoples and humanity as a whole (Mazurov, 2006; Mazurov, 2016). The emergence of this phenomenon is traditionally associated with Herodotus of Halicarnassus, often referred to as the “father of history and geography,” during whose lifetime the first “heritage list” in the Western world was compiled—the famous *Seven Wonders of the World*. The appearance of this list contributed to the formation of a heritage ideology in many parts of the world, which acquired its modern form in the twentieth century owing to the ideas of Le Corbusier (the Athens Charter, 1933), the well-known Roerich Pact (1935), and the activities of national institutions responsible for heritage protection in numerous countries. A particularly important role in this process has been played by UNESCO (since 1945), which today directs and coordinates activities related to the protection and rational use of heritage in various categories at the global level and promotes such activities within individual states.

The emergence and development of the heritage management sphere required appropriate scientific support, which led to the formation of heritage studies (heritology in the Anglo-Saxon tradition) and the establishment of specialized research centers, primarily at universities in many countries worldwide. This trend is convincingly evidenced by the growing number of publications devoted to heritage-related issues, the organization of numerous scientific conferences, and the increasing number of defended dissertations in this field (Kudryavtsev & Mazurov, 2005; Potravnov & Khmel'nik, 2018). Demand for the results of scholarly research in the sociology, economics, and management of heritage is also increasing. This fully applies to the geography of heritage (Mazurov, 2024), many aspects of which remain at an initial stage of investigation. This is especially true of the phenomenon of foreign heritage which, unlike national heritage, only rarely becomes an object of systematic study and only in a limited number of countries—often leading, or potentially leading, to its neglect or even loss. In this context, the aim of the present paper is to draw the attention of the scholarly

Представљени резултати истраживања заснивају се углавном на вишегодишњим запажањима аутора о објектима нацлијеђа Русије у иностранству у земљама свих пет насељених дијелова свијета, на литерарним изворима и искуству комуникације са професионалцима сфере насљеђа иностраног свијета.

СУШТИНА ПРОБЛЕМА И ЊЕГОВА ПРОУЧЕНОСТ

Инострано насљеђе најчешће се дефинише као скуп културних артефаката и материјалних трагова који се налазе изван граница културног простора у којем су настали. У ову категорију убрајају се, прије свега, очувани ансамбли грађевина из колонијалног периода у земљама Азије, Африке и Латинске Америке. Међу њима се налазе и бројни објекти уписани на Листу свјетског насљеђа, као што су историјски центар некадашње португалске колоније Макао на територији Народне Републике Кине, историјско језгро холандске колоније Малаке (Мелака) у савременој Малезији, као и централни дио града Сан Хуан на територији бивше шпанске колоније Порто Рико (сл. 1).

community to the insufficiently studied problem of foreign heritage in general and to demonstrate its relevance using the example of Russian heritage abroad.

The research results presented in this study are based primarily on the author's long-term observations of Russian heritage sites abroad across all five inhabited continents, an analysis of relevant scholarly literature, and professional communication with specialists engaged in heritage-related activities in various countries worldwide.

THE ESSENCE OF THE PROBLEM AND ITS DEGREE OF STUDY

Foreign heritage is most commonly defined as a set of cultural artifacts and material traces located outside the cultural space in which they originated. This category primarily includes preserved ensembles of buildings from the colonial period in the countries of Asia, Africa, and Latin America. Among them are numerous sites inscribed on the World Heritage List, such as the historic center of the former Portuguese colony of Macao in the territory of the People's Republic of China, the historic core of the Dutch colony of

Сл. 1. Национални историјски комплекс Ла-Форталеза и Сан Хуан у Порто Рико (фрагмент објекта свјетског насљеђа)

Fig. 1. La Fortaleza and San Juan National Historic Site in Puerto Rico (fragment of a World Heritage property)

Извор / Source: Ауторова обрада на основу јавно доступних дигиталних материјала (види уредничку напомену) / Author's compilation based on publicly available digital materials (see Editorial note).*

*Све слике (Слике 1–13) коришћене су искључиво у илустративне и аналитичке сврхе. Визуелни материјали потичу из јавно доступних дигиталних збирки и институционалних репозиторијума. У складу са захтјевима категоризације часописа и ради избјегавања прекомјерног броја нечасописних референци, појединачни URL линкови нису наведени / All figures (Figures 1–13) are used exclusively for illustrative and analytical purposes. The visual materials originate from publicly accessible digital collections and institutional repositories. In accordance with the journal's categorization requirements and to avoid an excessive number of non-journal references, individual URLs are not listed.

Инострано наслеђе обухвата и појединачна сакрална здања, као што су цамије у Шпанији и Бугарској, јерменске цркве и манастири, као и древни хачкари – камене плоче са уклесаним крстом, карактеристичне за јерменску хришћанску умјетност – у источним дијеловима Турске, те саборне цркве Руске православне цркве у Швајцарској и Француској. Поред сакралних објеката, у ову категорију могу се сврстати и различити грађански објекти, укључујући јапанске свјетионике, поједине зграде на јужном дијелу руског острва Сахалин, као и Мост Александра III у Паризу, који је подигнут у знак француско-руског савеза и свечано отворен у октобру 1896. године по налогу цара Николаја II, те назван по његовом оцу, цару Александру III (сл. 2). Навођење примјера материјалног иностраног наслеђа може се знатно проширити, при чему посебно мјесто заузимају војничка сахрањења и меморијални комплекси, који представљају једну од најраспрострањенијих категорија историјског наслеђа у иностранству на глобалном нивоу.

Malacca (Melaka) in present-day Malaysia, and the central part of the city of San Juan in the territory of the former Spanish colony of Puerto Rico (Fig. 1).

Foreign heritage also encompasses individual sacred buildings, including mosques in Spain and Bulgaria; Armenian churches and monasteries, as well as ancient khachkars—stone stelae with carved crosses characteristic of Armenian Christian art—in eastern Turkey; and cathedral churches of the Russian Orthodox Church in Switzerland and France. In addition to sacred sites, this category may also include various secular structures, such as Japanese lighthouses, certain buildings in the southern part of the Russian island of Sakhalin, and the Alexander III Bridge in Paris. The latter was erected as a symbol of the Franco–Russian alliance and ceremonially opened in October 1896 by order of Emperor Nicholas II, being named in honor of his father, Emperor Alexander III (Fig. 2). The list of examples of tangible foreign heritage could be considerably expanded; a particularly important place within it is occupied by military burials and memorial complexes, which constitute one of the most widespread categories of historical heritage abroad on a global scale.

Сл. 2. Мост Александра III у Паризу

Fig. 2. Alexander III Bridge in Paris

Извор / Source: Ауторова обрада / Author's compilation

Поред материјалних објеката, у корпус иностраног насљеђа убрајају се и различити облици нематеријалног културног насљеђа, као што су топонимија – називи градова, улица и тргова – као и елементи природног насљеђа, укључујући миграторне врсте животиња (птице, сисаре и рибе). Све наведене категорије иностраног насљеђа повезује заједничка особина: земље-метрополе и њихово становништво објективно су заинтересовани за очување оваквих објеката и појава, будући да они представљају саставни дио њиховог историјског насљеђа, без којег оно не може бити ни потпуно ни цјеловито.

Сасвим је извјесно да у традиционалним културама, како западне тако и источне цивилизације, постоји дубоко укоријењена, мада често прећутна, норма поштовања насљеђа туђег поријекла. Свјетски симбол таквог односа представља египатски храм Абу Симбел, споменик ишчезле нубијске културе из XIII вијека прије нове ере, који је данас уписан на Листу свјетског насљеђа УНЕСКО. Стварна географија историјског насљеђа увјерљиво потврђује снагу ове норме, што се јасно огледа у бројним примјерима објеката свјетског насљеђа широм свијета. Ипак, историјско искуство показује да се наведена норма није увијек и свуда поштовала. Током различитих историјских периода забиљежени су бројни случајеви потпуног или дјелимичног уништавања изузетно вриједних споменика културе од стране носилаца културних образаца који им нису били изворни.

Међу најпознатијим примјерима налази се разарање које су у XIV вијеку извршили крсташи над гробницом краља Маузола у Халикарнасу – једним од Седам чуда античког свијета – чији је грађевински материјал коришћен за подизање тврђаве као војне базе на путу из Европе ка Јерусалиму. Према широко распрострањеној легенди, током Наполеоновог похода на Египат 1798. године, француски војници су Велику Сфингу у Гизи, монументални споменик из средине III миленијума прије нове ере, користили као мету за артиљеријску паљбу, при чему је један од хитаца наводно уништио њен нос. Иако постоје различита тумачења о узроку оштећења, чињеница да је споменик био изложен војном дејству не доводи се у питање. Посебно драматичан примјер представља уништење 2001. године двије монументалне статуе Буде у долини Бамијан у Авганистану, висине 55 и 37 метара, настале у VI вијеку нове ере, које су талиба-

Alongside tangible objects, the corpus of foreign heritage also includes various forms of intangible cultural heritage, such as toponymy—the names of cities, streets, and squares—as well as elements of natural heritage, including migratory animal species (birds, mammals, and fish). All of these categories of foreign heritage share a common feature: the metropolitan states and their populations are objectively interested in the preservation of such objects and phenomena, as they constitute an integral part of their historical heritage, without which it cannot be considered complete or holistic.

It is quite evident that within traditional cultures of both Western and Eastern civilizations there exists a deeply rooted, though often implicit, norm of respect for heritage of foreign origin. A global symbol of such an attitude is the Egyptian temple of Abu Simbel, a monument of the extinct Nubian culture dating to the 13th century BCE, which is today inscribed on the UNESCO World Heritage List. The actual geography of historical heritage convincingly confirms the strength of this norm, as reflected in numerous World Heritage sites worldwide. Nevertheless, historical experience demonstrates that this norm has not always and everywhere been respected. Throughout different historical periods, numerous cases have been recorded of the complete or partial destruction of exceptionally valuable cultural monuments by carriers of cultural patterns that were not indigenous to them.

Among the most well-known examples is the destruction carried out in the 14th century by the Crusaders of the tomb of King Mausolus at Halicarnassus—one of the Seven Wonders of the Ancient World—the building material of which was used to construct a fortress serving as a military base on the route from Europe to Jerusalem. According to a widely circulated legend, during Napoleon's campaign in Egypt in 1798 French soldiers used the Great Sphinx of Giza, a monumental structure dating to the mid-third millennium BCE, as a target for artillery fire, with one shot allegedly destroying its nose. Although there are differing interpretations regarding the cause of the damage, the fact that the monument was exposed to military action is not in dispute. A particularly dramatic example is the destruction in 2001 of the two monumental Buddha statues in the Bamiyan Valley in Afghanistan, measuring 55 and 37 meters in height and dating to the 6th century CE, which were demolished

ни разорили сматрајући их паганским идолима. Сличну трагедију представља и систематско уништавање српских религијских и културних објеката на територији Косова и Метохије након што је ова област, последице оружаног сукоба против Србије, дошла под контролу НАТО снага. Већ у првим годинама након увођења међународне мисије уништено је више од 120 православних храмова, од којих значајан број потиче из средњег вијека и има статус објеката свјетског културног наслеђа.

Ова својеврсна мартирологија могла би се значајно проширити, укључујући и бројне споменике руског наслеђа у иностранству. Ипак, и наведени примјери довољни су да се уоче њихове заједничке карактеристике. Прво, сви они припадају категорији изузетно значајних историјских и културних вриједности, што потврђује њихово укључивање у Листу свјетског наслеђа УНЕСКО. Друго, уништавани су у условима историјске, географске или политичке удаљености од културног простора у којем су настали. Треће, чак ни њихова општепризната вриједност и висок међународни статус нису били довољни да их заштите од разарања. Стога се може закључити да суштински проблем губитка културног наслеђа изван граница његове изворне историјске средине лежи у његовој структурној незаштићености, која се манифестује кроз одсуство поузданих механизма заштите од варварства, ксенофобије, нетрпељивости, занемаривања и других реалних фактора ризика.

До данас је у појединим земљама прикупљен значајан корпус података о губицима различитих објеката иностраног историјског и културног наслеђа (Петров, 2018). Схватајући трајну вриједност овог сегмента националног наслеђа, бројне државе су његово проучавање уврстиле међу приоритетне правце своје културне и научне политике. У том контексту, активну улогу имају државне институције Сједињених Америчких Држава, Немачке, Низоземске, Аустралије, као и више других земаља. Одређени допринос рјешавању питања иностраног наслеђа дају и међународне организације, прије свега Центар свјетског наслеђа УНЕСКО. Ипак, упркос наведеним напорима, општи ниво проучености проблема иностраног наслеђа и даље остаје у почетној фази.

Сложеност ове ситуације додатно је наглашена чињеницом да многе државе располажу тек најопштијим сазнањима о сопственом наслеђу у иностранству. У так-

by the Taliban, who regarded them as pagan idols. A similar tragedy is represented by the systematic destruction of Serbian religious and cultural sites in Kosovo and Metohija after the territory came under NATO control following the armed conflict against Serbia. Already in the first years after the deployment of the international mission, more than 120 Orthodox churches were destroyed, a significant number of which date back to the medieval period and possess the status of World Cultural Heritage sites.

This kind of martyrology could be considerably expanded to include numerous monuments of Russian heritage abroad. Nevertheless, the examples cited above are sufficient to identify their shared characteristics. First, all of them belong to the category of exceptionally significant historical and cultural values, as evidenced by their inclusion on the UNESCO World Heritage List. Second, they were destroyed under conditions of historical, geographical, or political distance from the cultural milieu in which they originated. Third, even their universally recognized value and high international status proved insufficient to protect them from destruction. It may therefore be concluded that the fundamental problem underlying the loss of cultural heritage beyond the boundaries of its original historical environment lies in its structural vulnerability, manifested in the absence of reliable mechanisms of protection against barbarism, xenophobia, intolerance, neglect, and other tangible risk factors.

To date, a substantial body of data has been accumulated in certain countries on the losses of various objects of foreign historical and cultural heritage (Petrov, 2018). Recognizing the enduring value of this segment of national heritage, many states have included its study among the priority directions of their cultural and scientific policies. In this context, an active role is played by governmental institutions in the United States, Germany, the Netherlands, Australia, and several other countries. International organizations also make a certain contribution to addressing issues related to foreign heritage, most notably the UNESCO World Heritage Centre. Nevertheless, despite these efforts, the overall level of scholarly research on the problem of foreign heritage remains at an early stage.

The complexity of this situation is further underscored by the fact that many states possess only very general knowledge of their own heritage abroad. Under such conditions, systematic registers of heritage sites are often lacking, along

вим условима често изостају систематизовани регистри споменика, а тиме и ефикасни национални механизми њихове заштите, који би обезбиједили очуваност објеката и гарантован приступ истима. Наведено у значајној мјери важи и за инострано насљеђе савремене Русије, укључујући и питање његове недовољне истражености.

ФЕНОМЕН ИНОСТРАНОГ НАСЉЕЂА

Феномен иностраног насљеђа резултат је дјеловања неколико кључних социјално-историјских процеса: (1) промјена политичке карте свијета; (2) акумулације знања и информација становништва земаља-метропола о „свом“ иностраном насљеђу у историјском и културном смислу; и (3) постепеног освјешћивања вриједности „својих“ културно-историјских добара у иностранству као једног од услова очувања и репродукције националног идентитета. Интензивирање наведених процеса током XX вијека, као и наставак одговарајућих трендова у XXI вијеку, условили су изузетан пораст броја објеката иностраног насљеђа, чији укупни квантитативни обим до данас није ни приближно утврђен. Истовремено, остају непознати и реални размјери губитака иностраног насљеђа, иако постоји основана претпоставка да су они значајни и, са становишта култура које су то насљеђе створиле, неприхватљиви.

Може се претпоставити да ће се у блиској будућности наведена ситуација постепено мијењати. Очекује се појава различитих типова спискова и регистара иностраног насљеђа, као и специјализованих каталога и публикација (такозваних црних, бијелих и црвених књига) посвећених потпуно или дјелимично изгубљеном насљеђу. У том контексту посебно је значајан примјер Русије, гдје је објављено капитално стручно издање посвећено судбини „проблематичних“ објеката културног насљеђа у XX вијеку, у виду три обимна тома — Црне, Бијеле и Црвене књиге — укупног обима од 1.248 страница (Антонова et al., 2003; Комеч et al., 2003; Мазуров, 2006). У овом издању културно насљеђе обухваћено је кроз споменике историје и архитектуре, историјске пејзаже, као и повезане покретне споменике културе. Први том посвећен је изгубљеним објектима насљеђа, други резултатима рестаураторске дјелатности без преседања по обиму током XX вијека, док трећи том, по аналогији са Црвеном књигом Међународног савеза за заштиту природе, представља

with effective national mechanisms for their protection that would ensure the preservation of these objects and guarantee access to them. This observation largely applies to the foreign heritage of contemporary Russia as well, including the issue of its insufficient level of scholarly investigation.

THE PHENOMENON OF FOREIGN HERITAGE

The phenomenon of foreign heritage is the result of several key socio-historical processes: (1) changes in the political map of the world; (2) the accumulation of knowledge and information among the populations of metropolitan countries about “their” heritage abroad in historical and cultural terms; and (3) the gradual awareness of the value of “their” cultural and historical assets located abroad as one of the conditions for preserving and reproducing national identity. The intensification of these processes during the twentieth century, together with the continuation of related trends in the twenty-first century, has led to an exceptional increase in the number of foreign heritage sites, the overall quantitative scale of which has not yet been even approximately determined. At the same time, the actual extent of losses of foreign heritage remains unknown, although there are solid grounds to assume that these losses are substantial and, from the perspective of the cultures that created this heritage, unacceptable.

It may be assumed that this situation will gradually change in the near future. The emergence of various types of inventories and registers of foreign heritage is to be expected, along with specialized catalogues and publications (so-called Black, White, and Red Books) devoted to fully or partially lost heritage. In this regard, the Russian case is particularly illustrative, as a major professional publication has been produced dealing with the fate of “problematic” cultural heritage sites in the twentieth century, presented in three substantial volumes—the Black, White, and Red Books—with a total length of 1,248 pages (Antonova et al., 2003; Komech et al., 2003; Mazurov, 2006). In this publication, cultural heritage is represented through monuments of history and architecture, historical landscapes, and associated movable cultural objects. The first volume is devoted to lost heritage sites; the second addresses the results of restoration activities unprecedented in scale during the twentieth century; while the third volume, by analogy with the Red List of the

споменике културе који се налазе у авариском стању и који су у непосредној опасности од нестанка.

Симптоматично је, међутим, да у овом капиталном издању није заступљено инострано наслеђе Русије. Разлог томе лежи у чињеници да су подаци о овом сегменту наслеђа у вријеме настанка публикације били недовољни, фрагментарни и несистематизовани, што је онемогућило њихову научно утемељену презентацију. С тим у вези, један од првих и неопходних корака у уређивању знања о иностраном наслеђу уопште, а посебно о иностраном наслеђу Русије, јесте израда његове типологије као основе за даља систематска истраживања и ефикасне мјере заштите.

International Union for Conservation of Nature, presents cultural monuments that are in an emergency condition and face an imminent risk of disappearance.

It is symptomatic, however, that this fundamental publication does not include Russian heritage abroad. The reason lies in the fact that, at the time of its preparation, data on this segment of heritage were insufficient, fragmented, and unsystematic, which made their scientifically grounded presentation impossible. In this context, one of the first and necessary steps toward structuring knowledge about foreign heritage in general, and Russian heritage abroad in particular, is the development of a typology that can serve as a basis for further systematic research and for the formulation of effective conservation measures.

Сл. 3. Црна, Бијела и Црвена књига културног наслеђа Русије
Fig. 3. The Black, White, and Red Books of Russia's Cultural Heritage
Извор / Source: Ауторова обрада / Author's compilation

Сматрамо да се целокупна разноврсност категорија иностраног наслеђа може представити у виду двије типологије: функционалне (даље – под словом А) и просторне (даље – под словом Б).

We argue that the full diversity of categories of foreign heritage can be represented through two complementary typologies: a functional typology (hereafter designated as A) and a spatial typology (hereafter designated as B).

A. ФУНКЦИОНАЛНА ТИПОЛОГИЈА ИНОСТРАНОГ НАСЉЕЂА

A1 – Историјски заштићена мјеста. Обухватају националне некрополе, гробља и заједничке гробнице, као и појединачна меморијална мјеста и локалитете повезане са значајним историјским догађајима, укључујући ратна дејства, партизанска кретања, процесе освајања и насељавања нових територија, као и посљедице елементарних непогода и других екстремних ситуација.

A2 – Религијски објекти. Ову категорију чине цркве, манастири и друга култна здања традиционалних конфесија одређене земље, која се налазе изван њених савремених националних граница и представљају важне симболе духовног и културног идентитета у иностранству.

A3 – Меморијални споменици изузетним догађајима и личностима. Укључују споменике и меморијале подигнуте у знак сјећања на значајне историјске догађаје, као и на истакнуте личности из области културе, науке, политике и других сфера друштвеног дјеловања.

A4 – Свјетовни историјски објекти. Обухватају зграде и друге грађевине повезане са важним историјским догађајима и дјелатношћу истакнутих историјских личности, као и различите артефакте покретног и непокретног материјалног наслеђа који имају изразиту историјску и културну вриједност.

A5 – Споменици као резултат хуманитарних и културних акција. Ову категорију чине различити функционални објекти — појединачни споменици, меморијални комплекси, образовне и здравствене установе, као и објекти живе природе — који одражавају хуманистичке идеале и представљају се у иностранству као дар земље-даваоца. Илустративни примјери укључују Кип слободе у Њујорку као дар Француске, алеје сакура у Вашингтону и Женеви као поклон Јапана, те монументалну скулптуру „Прековаћемо мачеве у плугове“ испред сједишта Уједињених нација, дар бившег Совјетског Савеза (сл. 4).

A. FUNCTIONAL TYPOLOGY OF FOREIGN HERITAGE

A1 – Protected Historical Sites. This category includes national necropolises, cemeteries, and mass graves, as well as individual memorial sites and localities associated with significant historical events. These encompass military actions, partisan movements, processes of conquest and settlement of new territories, and the consequences of natural disasters and other extreme situations.

A2 – Religious Sites. This category comprises churches, monasteries, and other religious buildings of traditional confessions of a given country that are located beyond its contemporary national borders and serve as important symbols of spiritual and cultural identity abroad.

A3 – Memorials to Outstanding Events and Personalities. This group includes monuments and memorials erected in commemoration of major historical events, as well as prominent figures in culture, science, politics, and other spheres of social activity.

A4 – Secular Historical Sites. This category encompasses buildings and other structures associated with important historical events and the activities of distinguished historical figures, as well as various artifacts of movable and immovable material heritage that possess pronounced historical and cultural value.

A5 – Monuments as Outcomes of Humanitarian and Cultural Initiatives. This category includes various functional objects—individual monuments, memorial complexes, educational and healthcare institutions, as well as elements of living nature—that reflect humanistic ideals and are presented abroad as gifts from donor countries. Illustrative examples include the Statue of Liberty in New York as a gift from France; the cherry blossom avenues in Washington, D.C., and Geneva as gifts from Japan; and the monumental sculpture *Let Us Beat Swords into Plowshares* in front of the United Nations headquarters, a gift from the former Soviet Union (Fig. 4).

Сл. 4. „Прековаћемо мачеве у плугове“ – статуа совјетског вајара Јевгенија Вучетића, alegорија која је постала један од најпознатијих симбола мира.

Fig. 4. “Let Us Beat Swords into Plowshares” — a sculpture by the Soviet sculptor Yevgeny Vuchetich, an allegory that has become one of the world’s most widely recognized symbols of peace.

Извор / Source: Ауторова обрада / Author’s compilation

A6 – Асоцијативне територије и знаменита мјеста. Ову категорију чине локације од изузетног историјско-културног значаја које нису сачувале материјалне артефакте, али посједују снажну симболичку и меморијалну вриједност. То су, прије свега, мјеста значајних битака (Ватерлоо у Белгији, Аустерлиц у Моравској, поље Саварске/Севарске битке у Шведској и др.), као и локације повезане са епохом великих географских открића, попут мјеста зимовања експедиције истакнутог холандског морепловца Вилема Баренца током 1597–1598. године на сјевероистоку арктичког архипелага Нова Земља, као и претпостављеног мјеста његове погибје у приобалном појасу истог архипелага. У ову групу спадају и друга мјеста повезана са историјски значајним догађајима која су очувана искључиво у колективном памћењу и историјској свијести.

A6 – Associative Territories and Sites of Memory. This category consists of locations of exceptional historical and cultural significance that have not preserved material artifacts but retain strong symbolic and commemorative value. These include, above all, sites of major battles (Waterloo in Belgium, Austerlitz in Moravia, the field of the Savar/Svear Battle in Sweden, etc.), as well as locations associated with the era of the great geographical discoveries, such as the wintering site of the expedition of the prominent Dutch navigator Willem Barents during 1597–1598 in the north-eastern part of the Arctic archipelago of Novaya Zemlya, and the presumed site of his death along the coast of the same archipelago. This group also includes other sites linked to historically significant events that are preserved exclusively in collective memory and historical consciousness.

A7 – Премјештене културне вриједности. Ова категорија обухвата објекте покретног културног наслеђа који су се нашли у иностранству као посљедица колонијалне експлоатације, војних сукоба и непријатељске агресије, криминалних радњи, принудних уступања страним власницима и сличних процеса. Символ таквих вриједности руског културног наслеђа представља чувена Ђилибарска соба – ремек-дјело умјетности XVIII вијека и једно од најзагонетнијих свјетских блага, коју су нацистички окупатори отуђили из љетње резиденције руских императора у Царском Селу код Петрограда, а чија судбина до данас није разјашњена.

A8 – Нематеријално инострано културно наслеђе. У ову групу убрајају се различити облици нематеријалног културног наслеђа земаља-метропола који су укоријењени у културним системима страних држава, прије свега у језику, топонимији, традицијама и другим облицима симболичког изражавања. Илустративан примјер представљају руске ријечи које су у бројним језицима свијета постале општепознате и разумљиве без превођења, као што су *спутник*, *заповедник* (*резерват*), *перестројка* и друге.

A9 – Споменици заједничког наслеђа. Ову категорију чине прекогранични објекти културног наслеђа који представљају материјална и симболичка свједочанства дуготрајних историјских контаката, сарадње и међусобног прожимања држава и народа. Међу њима се издвајају Брестска тврђава у Бјелорусији, космодром Бајконур у Казахстану, као и рунопјевска села као простор формирања карело-финског епског циклуса *Калевала*, као и бројни други слични примјери.

Б. ПРОСТОРНА ТИПОЛОГИЈА ИНОСТРАНОГ НАСЉЕЂА

B1 – Ареали иностраног наслеђа у бившим колонијама. Ову категорију чине ареали иностраног наслеђа који су формирани на територијама некадашњих колонијалних посједа Велике Британије, Француске, Шпаније, Португала, Низоземске и других колонијалних сила. У оквиру ових ареала заступљен је значајан број објеката наслеђа највишег међународног статуса, укључујући бројне локалитете уписане на Листу свјетског наслеђа УНЕСКО. Поред већ наведених примјера, као

A7 – Displaced Cultural Property. This category includes objects of movable cultural heritage that have come to be located abroad as a result of colonial exploitation, military conflicts and hostile aggression, criminal activities, forced transfers to foreign owners, and similar processes. A symbolic example of such assets of Russian cultural heritage is the famous Amber Room—a masterpiece of eighteenth-century art and one of the most enigmatic treasures of world culture—removed by Nazi occupiers from the summer residence of the Russian emperors in Tsarskoye Selo near Petrograd, whose fate remains unknown to this day.

A8 – Intangible Foreign Cultural Heritage. This group encompasses various forms of intangible cultural heritage of metropolitan countries that have become embedded in the cultural systems of foreign states, primarily through language, toponymy, traditions, and other forms of symbolic expression. An illustrative example is provided by Russian words that have become widely recognized and understood in many languages without translation, such as *sputnik*, *zapovednik* (nature reserve), *perestroika*, and others.

A9 – Monuments of Shared Heritage. This category includes cross-border cultural heritage sites that constitute material and symbolic evidence of long-standing historical contacts, cooperation, and mutual interaction between states and peoples. Notable examples include the Brest Fortress in Belarus, the Baikonur Cosmodrome in Kazakhstan, and the rune-singing villages associated with the formation of the Karelo-Finnic epic *Kalevala*, along with numerous other comparable cases.

В. SPATIAL TYPOLOGY OF FOREIGN HERITAGE

B1 – Areas of foreign heritage in former colonies. This category includes areas of foreign heritage formed within the territories of former colonial possessions of Great Britain, France, Spain, Portugal, the Netherlands, and other colonial powers. These areas contain a significant number of heritage sites of the highest international status, including numerous properties inscribed on the UNESCO World Heritage List. In addition to previously mentioned examples—such as the historic center of San Juan in Puerto Rico (Spain) and Malacca in Malaysia (the Netherlands)—this group also includes the historic core of Macao in China (Portugal); two British

што су историјски центар Сан Хуана у Порто Рику (Шпанија) и Малаке у Малезији (Низоземска), у ову групу спадају и историјско језгро Макаоа у Кини (Португал), два британска објекта у индијском Мумбају (жељезничка станица Викторија и ансамбли у стилу викторијанске готике), Стара Хавана на Куби (Шпанија), колонијални град Санто Доминго у Доминиканској Републици (Шпанија), као и затвор на острву Робен у Јужноафричкој Републици (Велика Британија). Наведени примјери свједоче о изразитој просторнопојавној заступљености иностраног наслеђа у колонијалним контекстима на глобалном нивоу.

Б2 – Ареали иностраног наслеђа на изгубљеним територијама. У ову категорију убрајају се историјске територије које су, као резултат ратова и накнадних мировних уговора, промијениле државну припадност. Примјери обухватају ареале наслеђа некадашње Источне Пруске, чије су територије након Другог свјетског рата подијељене између Пољске и Совјетског Савеза, као и ограничени број објеката јапанског наслеђа на јужном Сахалину и Курилским острвима, који су 1945. године ушли у састав историјске Русије. У исту групу спадају и ареали наслеђа територија чији је државни статус измијењен путем међудржавних уговора, међу којима се посебно издвајају ареали руског наслеђа на Аљасци и у Калифорнији, који су средином XIX вијека постали дио Сједињених Америчких Држава.

Б3 – Ареали иностраног наслеђа на територијама са промијењеним државним статусом. Ову категорију чине ареали наслеђа на територијама које су стекле нови државноправни статус као резултат распада империјалних или федералних државних творевина. У том контексту издваја се руско наслеђе у Пољској, која је након Првог свјетског рата изашла из састава Руске империје, затим у Финској, која је крајем 1917. године стекла независност од Совјетске власти, као и у 17 новонасталих држава постсовјетског простора. Ови ареали одликују се сложеним идентитетским и правним контекстом очувања наслеђа.

Б4 – Ареали иностраног наслеђа у земљама интензивних међудржавних контаката. Ову групу чине ареали иностраног наслеђа који су настали као резултат дуготрајних и интензивних међудржавних односа, укључујући војне, политичке, економске и културне контакте. Такви ареали често су обиљежени изузетно

properties in Mumbai, India (Victoria Railway Station and ensembles in the Victorian Gothic style); Old Havana in Cuba (Spain); the Colonial City of Santo Domingo in the Dominican Republic (Spain); and the Robben Island prison in South Africa (Great Britain). These examples demonstrate the pronounced spatial prevalence of foreign heritage within colonial contexts on a global scale.

Б2 – Areas of foreign heritage in lost territories. This category comprises historical territories that changed state affiliation as a result of wars and subsequent peace treaties. Examples include the heritage areas of former East Prussia, whose territories were divided between Poland and the Soviet Union after the Second World War, as well as a limited number of Japanese heritage sites in southern Sakhalin and the Kuril Islands, which became part of historical Russia in 1945. The same group also includes heritage areas of territories whose state status was altered through interstate agreements, most notably areas of Russian heritage in Alaska and California, which became part of the United States in the mid-nineteenth century.

Б3 – Areas of foreign heritage in territories with a changed state status. This category encompasses heritage areas located in territories that acquired a new state-legal status as a result of the dissolution of imperial or federal state formations. In this context, particular attention is drawn to Russian heritage in Poland, which left the Russian Empire after the First World War; in Finland, which gained independence from Soviet authority at the end of 1917; and in the seventeen newly formed states of the post-Soviet space. These areas are characterized by complex identity-related and legal contexts of heritage preservation.

Б4 – Areas of foreign heritage in countries of intensive interstate contacts. This group includes areas of foreign heritage formed as a result of long-standing and intensive interstate relations, including military, political, economic, and cultural interactions. Such areas are often marked by highly valuable historical artifacts and memorials, whose significance is reflected not only in material objects but also in toponymy, literature, and other forms of intangible cultural heritage. An illustrative and representative example is the historical fragment of the Dutch city of Zaandam associated with the stay of Peter I in the Netherlands. The so-called Zaandam area includes the museum-preserved Peter the Great's House (Fig. 5), where he resided in 1697 during the

вриједним историјским артефактима и меморијалима, чији се значај огледа не само у материјалним објектима, већ и у топонимији, књижевности и другим облицима нематеријалног културног наслеђа. Илустративан и репрезентативан примјер представља историјски фрагмент територије холандског града Зандама (*Zaandam*), повезан са боравком Петра I у Низоземској. Такозвани Зандамски ареал обухвата музејски уређену Кућицу Петра I (сл. 5), у којој је боравио 1697. године током тзв. Великог посланства, Улицу Цара Петра (*Czaar Peterstraat*, некадашња Кримп), споменик Петру I, подигнут као дар поводом 300-годишњице оснивања Санкт Петербурга, као и бројне манифестације нематеријалног културног наслеђа. Један од најрепрезентативнијих нематеријалних трагова овог ареала представља поетски запис истакнутог руског пјесника Василија Жуковског, који је, као васпитач наследица руског престола, великог кнеза Александра, 1839. године боравио у Зандаму и своје утиске забиљежио у пјесничком обраћању свом крунисаном ученику.

Над сиромашном колибом овом
Лебде анђели свети:
Велики кнеже, поштуј!
Овдје је колијевка империје твоје,
Овдје се родила велика Русија!

so-called Grand Embassy; Tsar Peter Street (*Czaar Peterstraat*, formerly Krimp); a monument to Peter I erected as a gift on the occasion of the 300th anniversary of the founding of Saint Petersburg; as well as numerous manifestations of intangible cultural heritage. One of the most representative intangible traces of this area is the poetic record by the prominent Russian poet Vasily Zhukovsky, who, as tutor to the heir to the Russian throne, Grand Duke Alexander, visited Zaandam in 1839 and captured his impressions in a poetic address to his crowned pupil.

*Above this humble hut
Holy angels hover:
Great Prince, show reverence!
Here lies the cradle of your empire,
Here Great Russia was born!*

Сл. 5. Кућица Петра I у Зандаму унутар павиљона подигнутог по указу цара Николаја II
Fig. 5. Peter the Great's House in Zaandam, enclosed within a pavilion erected by decree of Emperor Nicholas II.

Извор / Source: Ауторова обрада / Author's compilation

На крају приказа предложених варијанти двије типологије иностраног наслеђа, неопходно је истаћи да се оне међусобно допуњају, омогућавајући систематизацију и концептуално уређивање сазнања о функционалним и просторним обиљежјима споменика историје и културе. Уважавање ових обиљежја од посебног је значаја у проучавању географије иностраног наслеђа, као и у дефинисању мјера његовог очувања и рационалне, односно оптималне употребе. Полазећи од наведеног аналитичког оквира, у наставку рада разматра се примјена предложених типолошких приступа на примјеру иностраног наслеђа Русије.

ГЕОГРАФИЈА ИНОСТРАНОГ НАСЛЕЂА РУСИЈЕ

Формирање иностраног наслеђа Русије одвија се под утицајем неколико кључних фактора: **Ф1)** историјски догађаји од посебног значаја за Русију који су се одвијали на територијама иностраних држава; **Ф2)** заинтересованост руске државе за развој и одржавање контаката са страним партнерима; и **Ф3)** интерес страних држава и њихових друштава за Русију и њена достигнућа у различитим сферама друштвеног живота. Као почетак формирања мреже иностраног наслеђа Русије, у њеном савременом значењу, оправдано је узети историју меморијала Петра I у холандском граду Зандаму, о чему је већ било ријечи у претходном тексту. Кључни аргумент у прилог оваквом приступу лежи у чињеници да је наизглед обична стамбена грађевина у периферном дијелу насеља не само сачувана, већ и релативно рано препозната као историјски вриједан објекат и претворена у музеј. Већ средином XVIII вијека она је стекла статус значајног историјског споменика, прешавши у власништво краљевске породице Низоземске.

Ништа мање значајно јесте и то што је Кућица Петра I у Зандаму у свим историјским периодима, укључујући и постсовјетско раздобље, доживљавана као важан објекат иностраног наслеђа Русије. Илустративан примјер представља посјета овом објекту од стране председника Руске Федерације Владимира Путина у новембру 2005. године. Наведени еталонски примјер иностраног наслеђа Русије јасно показује синергијско дјеловање сва три кључна фактора: **Ф1** – боравак руског цара у Зандаму током „Великог посланства“ 1697. године; **Ф2** – стратешки интерес Пе-

At the conclusion of the presentation of the two proposed variants of the typology of foreign heritage, it is necessary to emphasize that they are mutually complementary, enabling the systematization and conceptual structuring of knowledge about the functional and spatial characteristics of historical and cultural monuments. Consideration of these characteristics is of particular importance in the study of the geography of foreign heritage, as well as in the formulation of measures for its preservation and for its rational, that is, optimal use. Building upon this analytical framework, the following section of the paper examines the application of the proposed typological approaches to the case of Russia's foreign heritage.

GEOGRAPHY OF RUSSIA'S FOREIGN HERITAGE

The formation of Russia's foreign heritage has taken place under the influence of several key factors: **F1)** historical events of particular significance for Russia that occurred on the territories of foreign states; **F2)** the interest of the Russian state in developing and maintaining contacts with foreign partners; and **F3)** the interest of foreign states and their societies in Russia and its achievements in various spheres of social life. As the starting point for the formation of the network of Russia's foreign heritage, in its contemporary understanding, it is justified to consider the history of the Peter the Great memorial in the Dutch city of Zaandam, which has already been discussed above. The principal argument supporting this approach lies in the fact that an apparently ordinary residential building on the periphery of the settlement was not only preserved, but also relatively early recognized as a site of historical value and transformed into a museum. Already by the mid-eighteenth century, it had acquired the status of an important historical monument, becoming the property of the Dutch royal family.

No less significant is the fact that Peter the Great's House in Zaandam has been perceived, in all historical periods—including the post-Soviet era—as an important site of Russia's foreign heritage. An illustrative example is the visit to this site by the President of the Russian Federation, Vladimir Putin, in November 2005. This emblematic example of Russia's foreign heritage clearly demonstrates the synergistic interaction of all three key factors: **F1**—the stay of the Russian tsar in Zaandam during the “Grand Embassy” of 1697; **F2**—Peter

тра I за успостављање веза са најразвијенијом европском земљом свога времена; и **Ф3** – позитиван однос и поштовање према Русији као држави од економског и културног значаја за Низоземску.

„Пробивши прозор у Европу“, како је сликовито формулисао велики руски пјесник А. С. Пушкин, Петар I је фактички иницирао дугорочан процес формирања иностраног насљеђа Русије. Тај процес траје и у савременом добу и, по свему судећи, наставиће се и у будућности. Ипак, већ у овој фази могу се уочити одређене законмјерности у географији иностраног насљеђа Русије, које се огледају у формирању релативно стабилних група држава са сличним квантитативним и квалитативним показатељима заступљености руског насљеђа, као и у сличном односу државних власти и локалног становништва према тим објектима. На тој основи могу се издвојити поједини региони, односно блокови држава са сродним карактеристикама иностраног насљеђа Русије.

I – Постсовјетски простор. Ову групу чини 14 република које су се након 1990. године издвојиле из састава Русије, као и три државотворна ентитета настала издвајањем из бивших совјетских република. У зависности од односа према руском насљеђу, ове територије могу се даље класификовати на више подгрупа.

I₁) – Земље комплементарног односа. У ову подгрупу спадају Бјелорусија, Абхазија, Јужна Осетија и Придњестровска Молдавска Република, у којима се на нивоу државних институција и локалног становништва испољава изразито позитиван однос према насљеђу историјске Русије. Објекти руског насљеђа у овим земљама, по правилу, налазе се под државном заштитом и уживају широку подршку становништва. Најрепрезентативнији примјер таквог односа представља легендарна Тврђава-херој у бјелоруском граду Бресту (сл. 6).

I's strategic interest in establishing ties with the most advanced European country of his time; and **F3**—the positive attitude toward, and respect for, Russia as a state of economic and cultural significance for the Netherlands.

“By cutting a window to Europe,” as vividly formulated by the great Russian poet A. S. Pushkin, Peter the Great effectively initiated a long-term process of forming Russia's foreign heritage. This process continues in the present day and, in all likelihood, will persist into the future. Nevertheless, even at this stage, certain regularities in the geography of Russia's foreign heritage can be identified. These are reflected in the formation of relatively stable groups of states with similar quantitative and qualitative indicators of the presence of Russian heritage, as well as in comparable attitudes of state authorities and local populations toward these sites. On this basis, it is possible to distinguish several regions, or blocs of states, characterized by broadly similar features of Russia's foreign heritage.

I – The post-Soviet space. This group comprises fourteen republics that separated from Russia after 1990, as well as three state-forming entities that emerged from former Soviet republics. Depending on their attitudes toward Russian heritage, these territories can be further subdivided into several subgroups.

I₁) – Countries with a complementary attitude. This subgroup includes Belarus, Abkhazia, South Ossetia, and the Pridnestrovian Moldavian Republic, where a distinctly positive attitude toward the heritage of historical Russia is evident at both the level of state institutions and among the local population. In these countries, sites of Russian heritage are generally under state protection and enjoy broad public support. The most representative example of such an attitude is the legendary Hero Fortress in the Belarusian city of Brest (Fig. 6).

Сл. 6. Меморијални музеј „Брестска тврђава“ – један од главних симбола отпора Црвене армије нацистичким освајачима 1941.године

Fig. 6. The Brest Fortress Memorial Museum — one of the principal symbols of the Red Army’s resistance to Nazi invaders in 1941.

Извор / Source: Ауторова обрада / Author’s compilation

У исту групу убрајају се и Меморијални комплекс „Хатин“, затим споменик једном од најпоштованијих историјских личности Русије – кнезу Александру Невском, свечано откривен у центру Минска у новембру 2023. године, као и Споменик руским мировњацима у Сухумију и Споменик руским мировњацима погинулим током заштите Јужне Осетије у Цхинвалу. Посебно значајан примјер представља и споменик „Руској слави“ (сл. 7), подигнут 1912. године у придњестровском граду Бендери поводом обиљежавања стогодишњице побједе у Отаџбинском рату 1812. године и припајања Бесарабије Руској империји.

The same group also includes the Khatyn Memorial Complex, as well as the monument to one of the most revered historical figures of Russia—Prince Alexander Nevsky, ceremonially unveiled in the center of Minsk in November 2023. It further comprises the Monument to Russian Peacekeepers in Sukhumi and the Monument to Russian Peacekeepers who fell while protecting South Ossetia in Tskhinval. A particularly significant example is the “Russian Glory” Monument (Fig. 7), erected in 1912 in the Transnistrian city of Bender (Bendery) to commemorate the centenary of victory in the Patriotic War of 1812 and the incorporation of Bessarabia into the Russian Empire.

Сл. 7. Споменик „Руској слави“ у граду Бендери, Придњестровска Молдавска Република

Fig. 7. The “Russian Glory” Monument in the city of Bender, Pridnestrovian Moldavian Republic.

Извор / Source: Ауторова обрада / Author’s compilation

**I₍₂₎ – Земље конфронтационог односа према на-
сљеђу Русије.** У ову подгрупу спадају савремене Естонија,
Летонија, Литванија, Украјина и Молдавија. Након сти-
цања државне независности и изласка из састава СССР-а,
у овим земљама започети су процеси систематског пре-
испитивања и редефинисања насљеђа руске и совјетске
културе, који су у јавном дискурсу најчешће означавани
као декомунизација и десовјетизација, а у каснијој фази
и као дерусификација. Ови процеси, вођени у контексту
изградње нових националних идентитета, довели су до
широког спектра интервенција над објектима повезаним
са руском историјом и културом.

Највидљивији облик наведених политика постало
је уклањање, демонтажа или уништавање споменика и
меморијалних објеката који су симболички повезани
са руском државном, војном и културном традицијом.
Убрзо након појединачних инцидената, ови поступци
су у више наведених земаља добили карактер званичне
државне политике, усмјерене на уклањање руских симбо-
ла из јавног простора, укључујући монументалне објекте,
топонимију, употребу језика и поједине елементе култур-
не традиције. Подаци из најновијег периода илуструју
размјере ових процеса. Тако је у Естонији Министарство
иностраних послова у новембру 2022. године идентифи-
ковало 322 споменика и надгробна обиљежја која је било
предвиђено за уклањање. У Летонији је током 2022. годи-
не, уз одобрење парламента, демонтирано 69 споменика,
док су локалне самоуправе уклониле још 55 објеката. У
Литванији су власти исте године донијеле одлуку о окон-
чању процеса уклањања руских споменика започетог још
1991. године, укључујући и објекте на гробљима. Слични
процеси у посљедњим годинама уочени су и у Молдавији.

Најинтензивнији и најобимнији облици уклањања
споменика повезаних са руском историјом забиљеже-
ни су у Украјини. Симболичан почетак овог процеса
представљало је рушење споменика Владимиру Иљичу
Лењину у центру Кијева, подигнутог 1946. године.
Ријеч је о дјелу истакнутог вајара С. Д. Меркурова, које
је представљало јединствени споменик Лењину у Кијеву
са несумњивом историјском и умјетничком вриједношћу
(сл. 8) и које је дуго година било уврштено у регистар
споменика културе националног значаја Украјине. Након
оштећења споменика у јуну 2009. године, Кабинет ми-
нистара Украјине је у августу исте године донио одлуку

**I₍₂₎ – Countries with a confrontational attitude toward
Russian heritage.** This subgroup includes present-day Es-
tonia, Latvia, Lithuania, Ukraine, and Moldova. Following
the attainment of state independence and withdrawal from
the USSR, these countries initiated processes of systematic
reassessment and redefinition of Russian and Soviet cultural
heritage. In public discourse, these processes have most often
been framed as *decommunization* and *de-Sovietization*, and
at later stages as *de-Russification*. Conducted in the context
of constructing new national identities, these processes have
resulted in a wide range of interventions affecting sites asso-
ciated with Russian history and culture.

The most visible manifestation of these policies has been
the removal, dismantling, or destruction of monuments and
memorial sites symbolically linked to Russian statehood, mil-
itary history, and cultural tradition. Following initial isolated
incidents, such practices in several of the countries concerned
evolved into formal state policies aimed at eliminating Rus-
sian symbols from the public space, including monumental
structures, toponymy, language use, and selected elements
of cultural tradition. Data from recent years illustrate the
scale of these processes. In Estonia, the Ministry of Foreign
Affairs identified in November 2022 a total of 322 monu-
ments and grave markers slated for removal. In Latvia, during
2022, 69 monuments were dismantled with parliamentary
approval, while local authorities removed an additional 55
sites. In Lithuania, the authorities in the same year decid-
ed to complete a process of removing Russian monuments
that had begun as early as 1991, including those located in
cemeteries. Similar processes have been observed in recent
years in Moldova as well.

The most intensive and large-scale removal of monuments
associated with Russian history has occurred in Ukraine. A
symbolic starting point of this process was the demolition
of the monument to Vladimir Ilyich Lenin in central Kyiv,
erected in 1946. Created by the prominent sculptor S. D.
Merkurov, this monument was the only Lenin monument in
Kyiv possessing unquestionable historical and artistic value
(Fig. 8) and had for many years been included in Ukraine's
register of cultural monuments of national significance. After
the monument was damaged in June 2009, the Cabinet of
Ministers of Ukraine decided in August of the same year to
remove it from the register. Subsequent acts of vandalism
followed, culminating on December 8, 2013, when, during

о његовом брисању из наведеног регистра. Услиједили су нови акти вандализма, који су кулминирали 8. децембра 2013. године, када је током масовних протеста на кијевском Евромајдану споменик оборен са постамента и тешко оштећен. Према оцјени појединих савремених руских аутора, укључујући и писца Захара Прилепина (2025), ликвидација овог споменика имала је снажно симболичко значење и означила је прекретницу у даљој ескалацији политичких и друштвених сукоба.

mass protests on Kyiv's Euromaidan, the monument was toppled from its pedestal and severely damaged. According to assessments by several contemporary Russian authors, including the writer Zakhar Prilepin (2025), the liquidation of this monument carried strong symbolic significance and marked a turning point in the subsequent escalation of political and social conflict.

Сл. 8. Споменик В. И. Лењину у Кијеву у совјетском периоду (срушен у децембру 2013. године)
Fig. 8. The monument to V. I. Lenin in Kyiv during the Soviet period (demolished in December 2013).

Извор / Source: Ауторова обрада / Author's compilation

Некажњавање одговорних за уништавање споменика у Кијеву допринијело је ширењу праксе насилног уклањања меморијалних објеката посвећених Владимиру Иљичу Лењину широм Украјине. Тако је у јануару 2014. године у потпуности уништен споменик у Бердичеву, док је споменик у Березовки, у Одеској области, оскрнављен. У фебруару исте године забијежен је нагли талас масовног рушења споменика, у јавности познат као „лењинопад“: у ноћи између 21. и 22. фебруара срушено је 16 споменика Лењину у градовима као што су Дњепропетровск, Чернигов, Бровари, Житомир, Полтава, Прилуки и другим урбаним срединама. Од тог периода до данас, у Украјини је демонтирано више од 2.500 споменика из совјетског периода, док је истовремено преименовано око 1.000 насеља и више од 52.000 улица.

Нови талас културно-идентитетске редефиниције није се ограничио искључиво на војне или идеолошке меморијале, већ је обухватио и споменике посвећене pjesницима, писцима, научницима и политичким дјелатницима

The failure to prosecute those responsible for the destruction of monuments in Kyiv contributed to the spread of practices involving the violent removal of memorial sites dedicated to Vladimir Ilyich Lenin across Ukraine. Thus, in January 2014, the monument in Berdychiv was completely destroyed, while the monument in Berezivka, in the Odesa region, was vandalized. In February of the same year, a sudden wave of mass demolitions was recorded, widely referred to in public discourse as the “*Leninopad*”: on the night of February 21–22, sixteen Lenin monuments were dismantled in cities such as Dnipropetrovsk, Chernihiv, Brovary, Zhytomyr, Poltava, Pryluky, and other urban centers. From that period to the present, more than 2,500 Soviet-era monuments have been dismantled in Ukraine, while approximately 1,000 settlements and more than 52,000 streets have been renamed.

A new wave of cultural and identity redefinition was not limited exclusively to military or ideological memorials, but also encompassed monuments dedicated to poets, writers, scholars, and political figures of Russian culture. According

руске културе. Према подацима Министарства културе Украјине, током прва четири мјесеца 2024. године спроведене су мјере тзв. декомунизације над 215 споменика. Међу уклоњеним објектима налазе се Споменик пријатељству између украјинског и руског народа у Кијеву, споменик Михаилу Ломоносову у Дњепропетровску, меморијал „Украјина – ослободиоцима“ код Ужгорода, споменици Александру Суворову у Николајеву и Одеси, као и споменик совјетском писцу Николају Островском у Шепетовки, уз бројне друге сличне примјере. Посебно је индикативан случај Александра Пушкина, као централне фигуре руске књижевне традиције, чија дјела од јесени 2022. године више нису дио званичних школских програма у Украјини. Према доступним подацима, након почетка специјалне војне операције, уништено је више од 30 споменика, бисти и меморијалних плоча посвећених овом pjesнику.

I₃) – Постсовјетске земље са претежно неутралним односом према руском насљеђу (земље Јужног Кавказа и Централне Азије). За ову групу земаља карактеристично је постојање значајног корпуса артефаката руског културно-историјског насљеђа, који је формиран као посљедица вишевијековног присуства Руса и других народа Русије на овим просторима. Као и у другим постсовјетским државама, и овдје је након стицања независности дошло до преиспитивања историјских наратива и односа према Руској држави, што је у појединим случајевима било праћено негативним ставовима националистички оријентисаних друштвених група према совјетском и руском културном насљеђу. Ипак, у појединим државама региона задржан је релативно рационалан приступ заједничкој историји и културним везама са Русијом. Тако је у Киргизији руски језик, поред киргиског, задржао статус званичног државног језика, док је у Казахстану утврђен као језик међунационалне комуникације, што је допринијело рјеђој појави случајева занемаривања или уништавања руског насљеђа.

Истовремено, у појединим земљама Јужног Кавказа процеси културног дистанцирања од Русије били су израженији, посебно у раним фазама независности. Такви примјери забиљежени су, између осталог, у Грузији током прве двије деценије њеног самосталног државног развоја, а кулминирали су током оружаног сукоба у Јужној Осетији, када је уништен значајан број споменика руске и осетинске културе.

to data from the Ministry of Culture of Ukraine, during the first four months of 2024 measures of so-called *decommunization* were applied to 215 monuments. Among the removed sites were the Monument to Friendship between the Ukrainian and Russian Peoples in Kyiv; the monument to Mikhail Lomonosov in Dnipropetrovsk; the memorial “Ukraine to the Liberators” near Uzhhorod; monuments to Alexander Suvorov in Mykolaiv and Odesa; and the monument to the Soviet writer Nikolai Ostrovsky in Shepetivka, among many others. Particularly indicative is the case of Alexander Pushkin, a central figure of the Russian literary tradition, whose works have no longer been included in official school curricula in Ukraine since autumn 2022. According to available data, following the start of the special military operation, more than 30 monuments, busts, and memorial plaques dedicated to this poet have been destroyed.

I₃) – Post-Soviet countries with a predominantly neutral attitude toward Russian heritage (the countries of the South Caucasus and Central Asia). This group of countries is characterized by the presence of a substantial body of artifacts of Russian cultural and historical heritage, formed as a result of the centuries-long presence of Russians and other peoples of Russia in these regions. As in other post-Soviet states, the attainment of independence was followed by a reassessment of historical narratives and relations with the Russian state, which in certain cases was accompanied by negative attitudes among nationalist-oriented social groups toward Soviet and Russian cultural heritage. Nevertheless, in several countries of the region a relatively pragmatic approach to shared history and cultural ties with Russia has been preserved. For example, in Kyrgyzstan, the Russian language has retained the status of an official state language alongside Kyrgyz, while in Kazakhstan it has been закрепел as the language of interethnic communication, contributing to the comparatively rare occurrence of neglect or destruction of Russian heritage sites.

At the same time, in certain countries of the South Caucasus, processes of cultural distancing from Russia were more pronounced, particularly in the early stages of independence. Such cases were observed, among others, in Georgia during the first two decades of its independent statehood, and culminated during the armed conflict in South Ossetia, when a significant number of monuments of Russian and Ossetian culture were destroyed.

Феномен такозваног „рата споменика“ уочава се и у другим дијеловима Јужног Кавказа, нарочито у контексту дуготрајног сукоба између Азербејџана и Јерменије у постсовјетском периоду. Тако је у Ханкендију (бившем Степанакерту), након укључивања Нагорно-Карабаха у састав Азербејџана, демонтирано укупно 25 споменика и бисти совјетским и руским дјелатницима јерменског поријекла, међу којима су били споменици адмиралу Ивану Исакову, маршалу Ованесу Баграмяну, пјеснику Ованесу Туманјану, као и изузетном руском умјетнику Ивану Ајвазовском.

Слични процеси уочавају се и у земљама Централне Азије, гдје су трендови културне дерусификације били изражени како у језичкој политици, тако и у односу према меморијалним објектима. Заједничка карактеристика ових земаља јесте постепено слабљење наведених тенденција, чији је интензитет био најизраженији током прве деценије након стицања независности. За разлику од Украјине и балтичких држава, у овом региону нису забиљежене масовне и систематске појаве вандализма према споменицима историје и културе.

Штавише, руско културно наслеђе у појединим случајевима наставља да дјелује као важна спона између народа Русије и сусједних земаља, чак и у условима сложених историјских и политичких односа. Симболичан примјер таквог континуитета представља гроб истакнутог руског писца и дипломате Александра Грибоједова у пантеону на планини Мтацминда у Тбилисију, поред којег је касније сахрањена и његова супруга, кнегиња Нино Чавчавадзе – мјесто трајног памћења и културне повезаности оба народа (сл. 9).

The phenomenon of the so-called “*war of monuments*” is also evident in other parts of the South Caucasus, particularly in the context of the prolonged post-Soviet conflict between Azerbaijan and Armenia. Thus, in Khankendi (formerly Stepanakert), following the incorporation of Nagorno-Karabakh into Azerbaijan, a total of 25 monuments and busts dedicated to Soviet and Russian figures of Armenian origin were dismantled. Among them were monuments to Admiral Ivan Isakov, Marshal Hovhannes Bagramyan, the poet Hovhannes Tumanyan, as well as the outstanding Russian artist Ivan Aivazovsky.

Similar processes can also be observed in the countries of Central Asia, where trends of cultural de-Russification manifested themselves both in language policies and in attitudes toward memorial sites. A common characteristic of these countries is the gradual weakening of these tendencies, whose intensity was greatest during the first decade following independence. Unlike Ukraine and the Baltic states, this region has not experienced mass or systematic instances of vandalism against monuments of history and culture.

Moreover, in certain cases Russian cultural heritage continues to function as an important link between the peoples of Russia and neighboring countries, even under conditions of complex historical and political relations. A symbolic example of such continuity is the grave of the distinguished Russian writer and diplomat Alexander Griboyedov in the pantheon on Mount Mtatsminda in Tbilisi. His wife, Princess Nino Chavchavadze, was later buried beside him, making the site a place of enduring memory and cultural connectedness for both peoples (Fig. 9).

Сл. 9. Гробница у којој је сахрањен А. Грибоједив и његова жена Н. Чавчавадзе у Тбилисију

Fig. 9. The tomb of A. Griboyedov and his wife N. Chavchavadze in Tbilisi.

Извор / Source: Ауторова обрада / Author's compilation

Свједочанство трајних културних и историјских веза између грузијског и руског народа представља и чињеница да у Грузији, упркос сложеним политичким околностима, споменици посвећени совјетским војницима углавном нису били предмет систематског рушења, изузев уништења Меморијала славе у Кутаисију 2009. године. Слични примјери очувања меморијалних објеката могу се уочити и у другим државама постсовјетског простора. Тако је монумент „Храброст“, скулптура Дмитрија Рјабичева подигнута у знак сјећања на разорни земљотрес у Ташкенту 1966. године, остао јединствени споменик који у независном Узбекистану није био премјештен нити демонтиран. По својој меморијалној и симболичкој суштини сродан је и комплекс посвећен жртвама земљотреса у Ашхабаду 1948. године, заједно са оближњим Меморијалом војницима погинулим у Великом отаџбинском рату, укљученим у меморијални комплекс „Народно памћење“ у главном граду Туркменистана (сл. 10). Исти карактер имају и споменици подигнути у знак сјећања на катастрофални земљотрес у Јерменији у децембру 1988. године.

Заједничка одлика наведених меморијала јесте чињеница да су ове трагедије доживљене као заједничка несрећа цијеле земље, док је отклањање њихових посљедица било предмет свеопште солидарности и ангажовања становништва читавог Совјетског Савеза. Управо та димензија колективног искуства и заједничког памћења допринијела је очувању ових споменика и у постсовјетском периоду, без обзира на промјене државних и политичких оквира.

Further evidence of enduring cultural and historical ties between the Georgian and Russian peoples is provided by the fact that, despite complex political circumstances, monuments dedicated to Soviet soldiers in Georgia were generally not subjected to systematic demolition, with the exception of the destruction of the Memorial of Glory in Kutaisi in 2009. Similar examples of the preservation of memorial sites can be observed in other post-Soviet states. Thus, the monument “Courage”, a sculpture by Dmitry Ryabichev erected in memory of the devastating Tashkent earthquake of 1966, remains the only monument in independent Uzbekistan that has neither been relocated nor dismantled. Comparable in its memorial and symbolic essence is the complex dedicated to the victims of the Ashgabat earthquake of 1948, together with the nearby Memorial to soldiers fallen in the Great Patriotic War, incorporated into the memorial complex “People’s Memory” in the capital of Turkmenistan (Fig. 10). The same character is shared by monuments erected in memory of the catastrophic Armenian earthquake of December 1988.

The common feature of these memorials lies in the fact that these tragedies were perceived as a shared misfortune of the entire country, while the mitigation of their consequences became a matter of nationwide solidarity and collective engagement across the whole Soviet Union. It was precisely this dimension of collective experience and shared memory that contributed to the preservation of these monuments in the post-Soviet period, regardless of changes in statehood and political frameworks.

Сл. 10. Споменик жртвама ашхабадског земљотреса (1998. година)

Fig. 10. Monument to the victims of the Ashgabat earthquake (1998).

Извор / Source: Ауторова обрада / Author's compilation

У предложеној типологији земаља у којима је заступљено инострано наслеђе Русије, поред држава постсовјетског простора, могу се издвојити и додатни таксони, који су у наставку сажето приказани.

II – Земље далеког иностранства са комплементарним односом према руском наслеђу. Ову групу чине државе социјалистичке оријентације, међу којима се издвајају Кина, Вијетнам, Лаос и Куба. Руско наслеђе у овим земљама присутно је у различитим сегментима културног и друштвеног живота, укључујући књижевност, умјетност и образовни систем, као и кроз богатост заступљеност у музејским збиркама, изложбеним просторима, православним храмовима, меморијалним комплексима и другим објектима историјско-културног наслеђа. Посебно је изражена просторна концентрација руског наслеђа у Кини, као сусједној држави са интензивно развијеним политичким, економским и културним везама са Русијом (Монгуш, 2017). Највећа густина ових објеката карактеристична је за подручје Манџурије, повезано са трасом Кинеско-источне жељезнице, као и за

Within the proposed typology of countries in which Russia's foreign heritage is represented, in addition to the states of the post-Soviet space, further taxonomic groups can be identified, which are outlined concisely in the following section.

II – Distant foreign countries with a complementary attitude toward Russian heritage. This group includes states of socialist orientation, most notably China, Vietnam, Laos, and Cuba. Russian heritage in these countries is present across various segments of cultural and social life, including literature, the arts, and educational systems, as well as through its extensive representation in museum collections, exhibition spaces, Orthodox churches, memorial complexes, and other sites of historical and cultural heritage. The spatial concentration of Russian heritage is particularly pronounced in China, a neighboring country with intensively developed political, economic, and cultural ties with Russia (Mongush, 2017). The highest density of such sites is characteristic of Manchuria, associated with the route of the Chinese Eastern Railway, as well as major urban centers such as Beijing,

велике урбане центре попут Пекинга, Шангаја, Тјенђина и Вухана, који су историјски представљали мјеста највеће концентрације руских заједница, укључујући и Татаре, Бурјате и Албазинце.

III – Изгубљене територије. У ову категорију спадају некадашње територије Руске империје, међу којима се посебно издвајају Аљаска и Финска. Током кратког боравка на Аљасци поводом руско-америчког самита у августу 2025. године, председник Руске Федерације В. Путин више пута је указао на значај руског културног наслеђа на овој бившој руској територији. Он је нагласио да се на Аљасци чува значајно наслеђе епохе Руске Америке, укључујући православне храмове, као и више од 700 географских назива руског поријекла. Посебно је истакнута и улога Аљаске у заједничкој историји Русије и Сједињених Америчких Држава током Другог свјетског рата, када је преко њене територије пролазила авио-магистрала за испоруку авиона и војне опреме у оквиру програма зајма и најма. Материјални трагови тог периода укључују и мјеста сахране совјетских пилота, од којих је једно посјетио и сам председник Руске Федерације.

Финска, која је до краја 1917. године била саставни дио Руске империје, такође располаже значајним корпусом објеката руског наслеђа, укључујући 122 совјетска војна гробља. Према подацима Амбасаде Руске Федерације у Хелсинкију, након приступања Финске НАТО-у забиљежен је пораст инцидената вандализма над војним меморијалима, који су за сада углавном ограничени на мања оштећења. У већини случајева, ови меморијали су обновљени средствима амбасаде уз подршку локалних руских заједница.

IV – Источноевропске земље. IV₍₁₎ – Земље са комплементарним односом према руском наслеђу. У ову подгрупу спадају Србија, Република Српска у Босни и Херцеговини и Словачка. Ријеч је о земљама у којима је заступљено више категорија руског наслеђа у складу са функционалном и просторном типологијом, уз релативно ограничен број објеката, али и изразито одговоран однос према њиховом очувању. У овим срединама руско наслеђе представља материјализацију идеја словенског заједништва, о којима су писали руски славенофили (А. Хомјаков, Ј. Самарин и др.) и пјесници попут А. Пушкина и Ф. Тјутчева (Mazurov & Slipenchuk, 2016).

Shanghai, Tianjin, and Wuhan, which historically served as locations of the greatest concentration of Russian communities, including Tatars, Buryats, and Albazinians.

III – Lost territories. This category includes former territories of the Russian Empire, among which Alaska and Finland are particularly notable. During a brief visit to Alaska on the occasion of the Russian–American summit in August 2025, the President of the Russian Federation, V. Putin, repeatedly emphasized the significance of Russian cultural heritage on this former Russian territory. He noted that Alaska preserves a substantial legacy of the era of Russian America, including Orthodox churches and more than 700 geographical names of Russian origin. Particular emphasis was also placed on Alaska's role in the shared history of Russia and the United States during the Second World War, when an air route for the delivery of aircraft and military equipment under the Lend-Lease program passed through its territory. Material traces of this period include burial sites of Soviet pilots, one of which was visited by the President of the Russian Federation himself.

Finland, which remained part of the Russian Empire until the end of 1917, also possesses a significant corpus of Russian heritage sites, including 122 Soviet military cemeteries. According to data from the Embassy of the Russian Federation in Helsinki, following Finland's accession to NATO there has been an increase in incidents of vandalism against military memorials, which thus far have generally been limited to minor damage. In most cases, these memorials have been restored using embassy funds with the support of local Russian communities.

IV – Eastern European countries. IV₍₁₎ – Countries with a complementary attitude toward Russian heritage. This subgroup includes Serbia, the Republic of Srpska in Bosnia and Herzegovina, and Slovakia. These are countries in which multiple categories of Russian heritage are represented in accordance with the functional and spatial typology, characterized by a relatively limited number of sites but also by a notably responsible attitude toward their preservation. In these contexts, Russian heritage constitutes a materialization of ideas of Slavic solidarity, articulated by Russian Slavophile thinkers (A. Khomyakov, Yu. Samarin, among others) and poets such as A. Pushkin and F. Tyutchev (Mazurov & Slipenchuk, 2016).

Илустративан примјер представља Република Српска, гдје је у јулу 2025. године, у општини Источно Сарајево, откривен споменик истакнутом руском дипломати Виталију Чуркину, сталном представнику Руске Федерације при Уједињеним нацијама у периоду од 2006. до 2017. године и специјалном изасланику председника Русије током југословенских ратова 1990-их. На постаменту споменика, који је замијенио ранију спомен-плочу, уклесан је натпис „Хвала за руско Не“, који се односи на вето уложен 2015. године на британски нацрт резолуције о геноциду у Сребреници. На задњој страни постамента налази се натпис на српском језику: „Захвални Срби и народ Републике Српске“ (сл. 11).

An illustrative example is provided by the Republic of Srpska, where in July 2025, in the municipality of East Sarajevo, a monument was unveiled to the prominent Russian diplomat Vitaly Churkin, Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations from 2006 to 2017 and Special Envoy of the President of Russia during the Yugoslav wars of the 1990s. The inscription on the pedestal—replacing an earlier commemorative plaque—reads *“Thank you for the Russian ‘No,’”* referring to the veto cast in 2015 on a British draft resolution on genocide in Srebrenica. On the reverse side of the pedestal, an inscription in Serbian reads: *“Grateful Serbs and the people of the Republic of Srpska”* (Fig. 11).

Сл. 11. Споменик руском дипломати Виталију Чуркину у Републици Српској
Fig. 11. Monument to the Russian diplomat Vitaly Churkin in the Republic of Srpska.

Извор / Source: Ауторова обрада / Author's compilation

IV₍₂₎ – Земље демонстративног вандализма према руском наслеђу. У ову подгрупу сврставају се Пољска и Чешка. Један од најпознатијих примјера савременог уклањања споменика представља демотажа споменика совјетском маршалу Ивану Коњеву у Прагу, војсковођи који је руководио ослобођењем града од нацистичких снага. Ипак, упркос високој симболичкој тежини овог догађаја, слични процеси у Чешкој имају ограничени обим: од укупно 665 споменика посвећених совјетским војницима-ослободиоцима, уклоњено је 28. Истовремено, у овој земљи и даље је очувано више од 800 објеката руског културно-историјског наслеђа, што указује на релативно диференциран однос према овом сегменту наслеђа.

IV₍₂₎ – Countries of demonstrative vandalism toward Russian heritage. This subgroup includes Poland and the Czech Republic. One of the most widely cited contemporary examples of monument removal is the dismantling of the monument to Soviet Marshal Ivan Konev in Prague, a military commander who led the liberation of the city from Nazi forces. Despite the high symbolic significance of this event, similar processes in the Czech Republic remain relatively limited in scope: out of a total of 665 monuments dedicated to Soviet liberating soldiers, only 28 have been removed. At the same time, more than 800 objects of Russian cultural and historical heritage remain preserved in the country, indicating a relatively differentiated and selective approach to this segment of heritage.

За разлику од Чешке, у Пољској је процес уклањања споменика институционализован кроз Закон о декомунизацији из 2016. године. Као последица његове примјене, до данас је демонтирано приближно 500 споменика од укупно 640 евидентираних објеката руског насљеђа, што ову земљу сврстава међу просторе са најинтензивнијим облицима институционалног редифинисања јавног меморијалног простора у Источној Европи.

IV₍₃₎ – Земље са претежно неутралним односом према руском насљеђу. Ову групу чине Албанија, Бугарска, Мађарска, Сјеверна Македонија, Словенија, Хрватска, Црна Гора, Румунија и друге државе региона. Карактерише их присуство релативно бројног корпуса објеката руског културно-историјског насљеђа, уз неуједначен и временски промјенљив однос према њиховом очувању. У различитим историјским фазама, политика и друштвени ставови према руском насљеђу у овим земљама кретали су се од сарадње и очувања до селективног занемаривања, без доминантно изражених облика масовног или систематског вандализма.

V – Западне земље. У ову широку групу спадају Аустрија, Велика Британија, Њемачка, Италија, Низоземска, Француска, Швајцарска, земље Сјеверне Европе, Сједињене Америчке Државе, Аустралија и друге државе западног културно-цивилизацијског круга. Као резултат дуготрајних историјских процеса — укључујући ратове, емиграције, трговачке и културне везе — у овим земљама је формиран обиман и изузетно вриједан корпус руског културно-историјског насљеђа. Он обухвата споменике, меморијале, гробља, музејске збирке, архитектонске објекте и нематеријалне облике културне присутности.

Посебно се издвајају споменици у Италији и Швајцарској посвећени историјском алпском походу војске генералисимуса Александра Суворова, као и меморијали у Француској који обиљежавају учешће руских војника у Првом свјетском рату (Пирогов, 2024), те бројни споменици посвећени совјетским војницима у Другом свјетском рату. Свјетски препознатљив симбол побједе над нацистичком Њемачком представља Меморијал са скулптуром „Ослободилац“ у берлинском Трептов-парку (сл. 12), о чијем одржавању и заштити брину њемачке надлежне институције.

Ипак, у западноевропским земљама забиљежен је мањи број совјетских војних гробља у поређењу са

In contrast to the Czech Republic, the process of monument removal in Poland has been institutionalized through the 2016 Decommunization Act. As a consequence of its implementation, approximately 500 monuments have been dismantled to date out of a total of 640 recorded sites of Russian heritage, placing Poland among the countries with the most intensive forms of institutionalized reconfiguration of the public memorial landscape in Eastern Europe.

IV₍₃₎ – Countries with a predominantly neutral attitude toward Russian heritage. This group includes Albania, Bulgaria, Hungary, North Macedonia, Slovenia, Croatia, Montenegro, Romania, and other countries of the region. It is characterized by the presence of a relatively substantial corpus of Russian cultural and historical heritage sites, combined with an uneven and temporally variable approach to their preservation. Across different historical phases, state policies and public attitudes toward Russian heritage in these countries have ranged from cooperation and conservation to selective neglect, without dominant manifestations of mass or systematic vandalism.

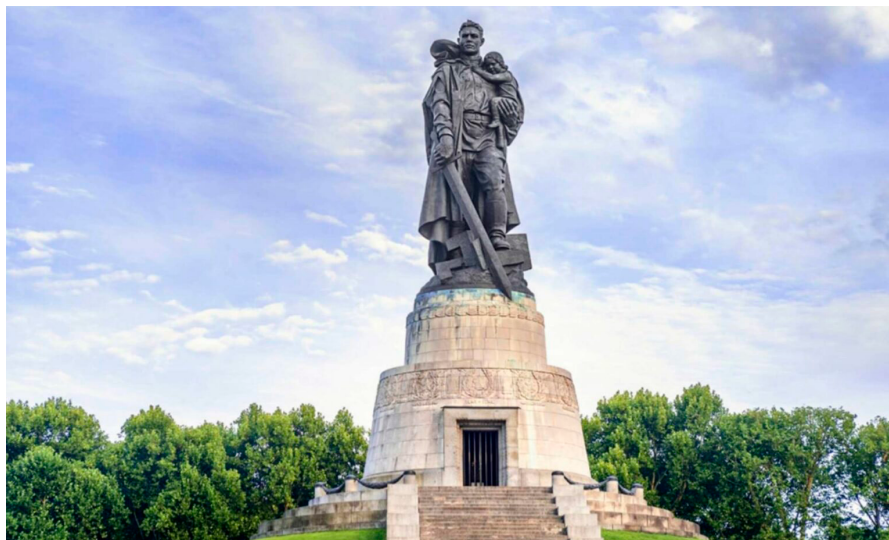
V – Western countries. This broad group comprises Austria, the United Kingdom, Germany, Italy, the Netherlands, France, Switzerland, the Nordic countries, the United States of America, Australia, and other states of the Western cultural and civilizational sphere. As a result of long-term historical processes—including wars, migration, trade, and cultural exchange—these countries have accumulated a large and highly valuable corpus of Russian cultural and historical heritage. It includes monuments, memorials, cemeteries, museum collections, architectural structures, and various forms of intangible cultural presence.

Particularly notable are the monuments in Italy and Switzerland dedicated to the historic Alpine campaign of Generalissimo Alexander Suvorov, as well as memorials in France commemorating the participation of Russian soldiers in the First World War (Pirogov, 2024), alongside numerous monuments dedicated to Soviet soldiers of the Second World War. A globally recognized symbol of victory over Nazi Germany is the Memorial with the sculpture “The Liberator” in Treptower Park, Berlin (Fig. 12), whose maintenance and protection are ensured by German public institutions.

Nevertheless, Western European countries contain a smaller number of Soviet military cemeteries compared to Eastern Europe. The highest concentrations are found in

источним дијелом Европе. Највећа концентрација ових објеката налази се у Њемачкој (1.781), Аустрији (220), Белгији (69) и Француској (51). За разлику од балтичких земаља и Пољске, у овим државама не постоје законски оквири који би систематски подстицали декомунизацију меморијалног простора. Због тога су случајеви вандализма и неодговорног односа према споменицима углавном појединачни и изоловани, што се може довести у везу са високим степеном културног ауторитета и препознатљивости руске културе међу становништвом ових земаља.

Germany (1,781 sites), Austria (220), Belgium (69), and France (51). Unlike the Baltic states and Poland, these countries lack legal frameworks that systematically promote the decommunization of memorial spaces. As a result, cases of vandalism or negligent treatment of monuments are generally isolated and sporadic, which may be associated with the high level of cultural authority and recognition of Russian culture among the populations of these countries.

Сл. 12. Меморијал са скулптуром „Ослободилац“ (аутор Јевгениј Вучетић) у Трептов-парку, Берлин, Њемачка
Fig. 12. Memorial with the sculpture “The Liberator” (by Yevgeny Vuchetich), Treptower Park, Berlin, Germany.

Извор / Source: Ауторова обрада / Author's compilation

VI – Земље далеког иностранства са релативно малобројним руским насељем. Ову групу чине државе и региони у којима је руско културно-историјско наслеђе заступљено у ограниченом обиму, а његова просторна дистрибуција и карактер условљени су превасходно географским, историјским и културним факторима. У оквиру ове групе издвајају се следећи подтипови.

VI(1) – Земље Истока. У ову подгрупу спадају Монголија, Индија, Индонезија, Нова Гвинеја, Турска, Јапан и друге земље источног цивилизацијског круга. Руско наслеђе на овим просторима повезано је са дјелатношћу руских путника, истраживача и научника (на примјер, Николај Рерих у Индији и Николај Миклухо-Маклај у Новој Гвинеји), факторима непосредног сусједства (Монголија и Турска), ратним сукобима (са Јапаном и, посебно, бројним руско-турским ратовима), као и са учешћем Ру-

VI – Distant foreign countries with a relatively limited presence of Russian heritage. This group includes states and regions in which Russian cultural and historical heritage is represented to a limited extent, with its spatial distribution and character determined primarily by geographical, historical, and cultural factors. Within this group, several subtypes can be distinguished, as outlined below.

VI(1) – Countries of the East. This subgroup includes Mongolia, India, Indonesia, New Guinea, Turkey, Japan, and other countries of the Eastern civilizational sphere. Russian heritage in these areas is associated with the activities of Russian travelers, explorers, and scholars (for example, Nicholas Roerich in India and Nikolai Miklouho-Maclay in New Guinea), factors of direct neighborhood (Mongolia and Turkey), military conflicts (with Japan and, in particular, the numerous Russo-Turkish wars), as well as Russia's

сије у економском развоју појединих земаља и ширењем православља. Ово потоње посебно је изражено у Јапану, гдје је православна традиција добила институционално и културно препознатљив облик (Монгуш, 2017).

Прва руска православна црква у Јапану подигнута је 1858. године у Хакодатеу, на југу острва Хокаидо. Данас Храм Васкрсења Христовог у овом граду има статус „важног културног добра“ Јапана. Поред тога, у земљи дјелују још три значајна центра православне културе: Благовјештенски сабор у Кјоту, изграђен 1901. године и очуван у изворном облику са статусом „културног споменика епохе Мејџи“; Храм Покрова Пресвете Богородице у Осаки (1910), обновљен након америчких бомбардовања; те најпознатији православни храм у Јапану – Сабор Васкрсења Христовог у Токију (1891), који је нераскидиво повезан са мисионарском и просвјетитељском дјелатношћу архиепископа Јапана, светитеља Николаја Јапанског, канонизованог 1970. године. По личном одобрењу јапанског цара, он је сахрањен на гробљу Јанака, једном од најугледнијих гробаља у Токију.

VI₍₂₎ – Земље Африке и VI₍₃₎ – Земље Латинске Америке. У овим регионима руско насљеђе углавном је представљено ограниченим бројем вјерских објеката (функционална категорија А2), појединачним историјским сахрањенима и меморијалима (А1), као и асоцијативним локалитетима (А6), без формирања просторно компактних ареала.

VI₍₄₎ – Антарктик. Посебну и специфичну категорију чини руско насљеђе у Антарктику, гдје се историјска мјеста и споменици налазе под заштитом Система Уговора о Антарктику, у оквиру једне од три класе заштићених подручја овог континента. Први званични списак историјских споменика у Антарктику сачињен је 1972. године, а до 2024. проширен је на укупно 96 објеката, међу којима се налази и пет руских меморијалних локалитета.

Посебан вид историјског и културног насљеђа у Антарктику представља руска топонимија, повезана са именима руских научника и морепловаца (Бјељинсгаузеново море, Лазаревијево море, планине Лазарева), руских царева (острво Петра I, Земља Александра I), називима бродова (*Восток*), градова (*Лењинградска*), као и апстрактних идеала (*Дружба, Прогрес, Мир*). Поред тога, у Антарктику постоје и топоними директно изведени од етнонима Рус, као што су Руске планине и истраживачка станица *Russkaya*.

participation in the economic development of certain countries and the spread of Orthodox Christianity. The latter is especially pronounced in Japan, where Orthodoxy acquired a clearly institutionalized and culturally recognizable form (Mongush, 2017).

The first Russian Orthodox church in Japan was built in 1858 in Hakodate, in the southern part of the island of Hokkaido. Today, the Church of the Resurrection of Christ in this city has the status of an “*Important Cultural Property*” of Japan. In addition, three other significant centers of Orthodox culture operate in the country: the Annunciation Cathedral in Kyoto, built in 1901 and preserved in its original form with the status of a “*Cultural Monument of the Meiji Era*”; the Church of the Intercession of the Most Holy Theotokos in Osaka (1910), restored after American bombings; and the most famous Orthodox church in Japan—the Holy Resurrection Cathedral in Tokyo (1891). This cathedral is inseparably linked to the missionary and educational activity of Archbishop Nicholas of Japan, canonized in 1970. With the personal approval of the Japanese emperor, he was buried at Yanaka Cemetery, one of the most prestigious cemeteries in Tokyo.

VI₍₂₎ – Countries of Africa and VI₍₃₎ – Countries of Latin America. In these regions, Russian heritage is predominantly represented by a limited number of religious sites (functional category A2), individual historical burials and memorials (A1), as well as associative localities (A6), without the formation of spatially compact heritage areas.

VI₍₄₎ – Antarctica. A distinct and highly specific category is represented by Russian heritage in Antarctica, where historical sites and monuments are protected under the Antarctic Treaty System, within one of the three classes of protected areas on the continent. The first official list of historical monuments in Antarctica was compiled in 1972, and by 2024 it had been expanded to a total of 96 sites, including five Russian memorial locations.

A particular form of historical and cultural heritage in Antarctica is Russian toponymy, associated with the names of Russian scientists and explorers (Bellingshausen Sea, Lazarev Sea, Lazarev Mountains), Russian emperors (Peter I Island, Alexander I Land), ship names (*Vostok*), cities (*Leningradskaya*), and abstract ideals (*Friendship, Progress, Peace*). In addition, Antarctica contains toponyms directly derived from the ethnonym *Rus*, such as the Russian Mountains and the *Russkaya* research station.

Руском наслеђу у Антарктику припада и сам чин открића овог континента, који су извршили руски морепловци Фадеј Бјељинсгаузен и Михаил Лазарев током путовања око свијета на слуповима *Восток* и *Мирниј* у периоду 1819–1821. године, што представља један од кључних догађаја у историји географских открића.

ПРОБЛЕМИ ОЧУВАЊА РУСКОГ НАСЛЕЂА У ИНОСТРАНСТВУ

Најважнија одлика географије наслеђа као релативно младе научне дисциплине јесте њена усмјереност не само на идентификацију и анализу територијалне организације сфере наслеђа у свој њеној сложености и разноврсности, већ и на развој концептуалних и практичних основа за његово очување. Ријеч је о очувању културног и природног, материјалног и нематеријалног наслеђа, које се широм свијета налази под утицајем бројних фактора ризика, како природног, тако и антропогеног поријекла. Дјеловање ових фактора доводи до погоршања стања објеката наслеђа, а у појединим случајевима и до њиховог неповратног губитка, што има за посљедицу смањење природне и културне разноврсности. Националне државе и њихово становништво, по правилу, не остају пасивни према овим негативним процесима, већ, у складу са својим институционалним, финансијским и друштвеним капацитетима, настоје да обезбиједе заштиту сопственог наслеђа.

Наведено у пуној мјери важи и за Руску Федерацију, у којој постоје дугогодишње традиције заштите наслеђа, континуирано се унапређује законодавни и институционални оквир у овој области и, што је од посебног значаја, постепено се учвршћује друштвено разумијевање наслеђа као незамјењиве вриједности и једног од кључних фактора националног суверенитета и дугорочног развоја државе.

Међутим, наведене карактеристике прије свега се одnose на национално наслеђе које се налази на сопственој територији државе. Када је ријеч о руском наслеђу у иностранству, његово стање и степен очуваности, уз ријетке изузетке, у великој мјери зависе од односа према њему у конкретним земљама домаћинима. Улога међународних конвенција и споразума у области заштите наслеђа у овом контексту остаје ограничена и често недовољно ефикасна. Ипак, постоје бројни примјери одговорног и дугорочно стабилног односа према руском наслеђу у

Russian heritage in Antarctica also includes the very discovery of the continent, carried out by Russian navigators Fabian Gottlieb von Bellingshausen and Mikhail Lazarev during their circumnavigation aboard the sloops *Vostok* and *Mirny* in 1819–1821, an event that represents one of the key milestones in the history of geographical exploration.

PROBLEMS OF PRESERVING RUSSIAN HERITAGE ABROAD

The most important characteristic of heritage geography as a relatively young scientific discipline lies in its focus not only on identifying and analyzing the territorial organization of the heritage sphere in all its complexity and diversity, but also on developing conceptual and practical foundations for its preservation. This refers to the preservation of cultural and natural, tangible and intangible heritage, which worldwide is exposed to numerous risk factors of both natural and anthropogenic origin. The impact of these factors leads to the deterioration of heritage sites and, in some cases, to their irreversible loss, resulting in a reduction of natural and cultural diversity. As a rule, nation-states and their populations do not remain passive in the face of such negative processes; rather, in accordance with their institutional, financial, and social capacities, they seek to ensure the protection of their own heritage.

This fully applies to the Russian Federation, where long-standing traditions of heritage protection exist, the legislative and institutional framework in this field is continuously being improved, and—most importantly—a social understanding of heritage as an irreplaceable value and one of the key factors of national sovereignty and long-term state development is gradually being consolidated.

However, these characteristics primarily apply to national heritage located within the state's own territory. When it comes to Russian heritage abroad, its condition and degree of preservation—with rare exceptions—largely depend on the attitudes toward it in specific host countries. The role of international conventions and agreements on heritage protection in this context remains limited and often insufficiently effective. Nevertheless, there are numerous examples of responsible and long-term stable approaches to Russian heritage abroad, both in the form of individual sites and through systemic models of its preservation.

инострaнству, како у виду појединачних објеката, тако и кроз системске приступе његовом очувању.

Илустрaтивни појединачни примјери укључују Форт Рос у Калифорнији, као један од најпознатијих објеката насљеђа Руске Америке, као и гроб Хероја Совјетског Савеза Рихарда Зоргеа у Јапану (сл. 13). Системски облици очувања руског насљеђа посебно су уочљиви у Кини и Швајцарској, гдје су формирани релативно стабилни модели заштите различитих сегмената насљеђа, укључујући такозвано „Суворовско“ насљеђе, као и насљеђе руске емиграције.

Illustrative individual examples include Fort Ross in California, one of the most well-known heritage sites of Russian America, as well as the grave of Hero of the Soviet Union Richard Sorge in Japan (Fig. 13). Systemic approaches to the preservation of Russian heritage are particularly evident in China and Switzerland, where relatively stable models for safeguarding various segments of heritage have been established, including the so-called “Suvorov heritage” and the heritage of Russian emigration.

Сл. 13. Грoб совјетског обавјештајца Р. Зоргеа на грoбљу Тама у Токију
Fig. 13. Grave of Soviet intelligence officer R. Sorge at Tama Cemetery, Tokyo

Извор / Source: Ауторова обрада / Author's compilation

Ипак, у посљедњим годинама јасно је уочљива изразито слаба заштићеност, а у појединим случајевима и фактичко одсуство било какве заштите руског насљеђа у иностранству, нарочито у земљама са нестабилном политичком конјунктуром. Разумљиво је да такво стање не може бити прихватаљиво ни за Руску Федерацију ни за њене грађане. У таквим околностима, као приоритетан задатак намеће се идентификација и јасно дефинисање основних проблема који онемогућавају адекватно очување руског насљеђа у иностранству. Полазећи од претходне анализе, могу се издвојити следећи кључни проблеми.

In recent years, however, an extremely low level of protection, and in some cases the effective absence of any protection, of Russian heritage abroad has become increasingly evident—particularly in countries characterized by unstable political environments. It is understandable that such a situation cannot be acceptable either to the Russian Federation or to its citizens. Under these circumstances, a priority task is the identification and clear definition of the key problems that hinder the adequate preservation of Russian heritage abroad. Based on the preceding analysis, the following major problems can be identified.

Први проблем односи се на недовољну проученост феномена иностраног наслеђа. До данас не постоје чак ни приближне процјене укупног броја објеката руског наслеђа у иностранству, нити на глобалном нивоу, нити по појединачним земљама. Истовремено, изостају и систематске друштвене и економске процјене посљедица потпуног или дјелимичног губитка иностраног наслеђа, како за земљу поријекла, тако и за земље у којима се оно налази.

Други значајан проблем представља слаба правна заштићеност иностраног наслеђа. Као директна посљедица оваквог стања, од почетка 1990-их година изван граница Русије уништено је више од 3.500 совјетских војних меморијала. Посебно је индикативно да је најмање 300 случајева демонтаже споменика совјетским војницима забиљежено од 2022. године искључиво у земљама Европске уније. При томе, наведени подаци представљају само дио укупних губитака, будући да је стварни обим уништених или оштећених објеката, по свему судећи, знатно већи.

Трећи проблем огледа се у недовољној социјализацији процеса заштите иностраног наслеђа. Значајан дио становништва Русије, из различитих разлога, недовољно је упознат са размјерама губитака иностраног наслеђа и њиховим дугорочним посљедицама. Као резултат тога, ангажман јавности, као и профилних невладиних организација у области заштите ове категорије наслеђа, остаје низак или у појединим случајевима потпуно изостаје.

Превазилажење наведених проблема може довести до значајног унапређења очуваности руског наслеђа у иностранству, као и до његове ефикасније и сврсисходније употребе. Нема сумње да је такав исход у принципу достижан, иако захтијева континуиране и координисане напоре државних институција, научне заједнице и цивилног друштва (Веденин & Мазуров, 2000). Мотивишући фактори у овом процесу огледају се у више стратешких перспектива: повећању међународног престижа руске државе, јачању националног идентитета Руса и других народа Русије, подстицању очувања руске културе у срединама у којима је руско наслеђе заступљено, те унапређењу културне разноврсности и међукултурне сарадње између Русије и других земаља. Стога се може закључити да очување руског иностраног наслеђа у потпуности одговара објективним националним интересима како Русије, тако и њених партнерских држава.

The first problem concerns the insufficient study of the phenomenon of foreign heritage. To date, there are not even approximate estimates of the total number of Russian heritage sites abroad, either at the global level or by individual countries. At the same time, there is a lack of systematic social and economic assessments of the consequences of the complete or partial loss of foreign heritage, both for the country of origin and for the host countries in which such heritage is located.

The second major problem is the weak legal protection of foreign heritage. As a direct consequence of this situation, more than 3,500 Soviet military memorials outside the borders of Russia have been destroyed since the early 1990s. Particularly indicative is the fact that at least 300 cases of dismantling monuments to Soviet soldiers have been recorded since 2022 in the countries of the European Union alone. At the same time, these figures represent only part of the total losses, as the actual number of destroyed or damaged sites is, in all likelihood, significantly higher.

The third problem lies in the insufficient socialization of the process of protecting foreign heritage. A substantial portion of the population of Russia, for various reasons, remains inadequately informed about the scale of losses of foreign heritage and their long-term consequences. As a result, public engagement, as well as the involvement of specialized non-governmental organizations in protecting this category of heritage, remains low or, in some cases, entirely absent.

Overcoming these problems may lead to a significant improvement in the preservation of Russian heritage abroad, as well as to its more effective and purposeful use. There is no doubt that such an outcome is, in principle, achievable, although it requires continuous and coordinated efforts by state institutions, the scientific community, and civil society (Vedenin & Mazurov, 2000). The motivating factors in this process are reflected in several strategic perspectives: enhancing the international prestige of the Russian state; strengthening the national identity of Russians and other peoples of Russia; promoting the preservation of Russian culture in environments where Russian heritage is present; and fostering cultural diversity and intercultural cooperation between Russia and other countries. Therefore, it can be concluded that the preservation of Russian foreign heritage fully corresponds to the objective national interests of both Russia and its partner states.

ЗАКЉУЧАК

Историјско насљеђе, како културно тако и природно, има изузетно значајну, а у многим аспектима и незамјењиву улогу у развоју сваке државе и сваког народа, јер доприноси очувању етнокултурног идентитета, јачању друштвене кохезије и подстицању одрживог развоја. Наведено у пуној мјери важи и за Руску Федерацију, која располаже изузетно обимним и разноврсним корпусом насљеђа. На националној територији Русије ово насљеђе је у значајној мјери идентификовано, систематизовано кроз релевантне регистре и обухваћено институционалним механизмима заштите.

Међутим, наведене констатације не могу се у потпуности примијенити на руско насљеђе у иностранству, које представља саставни дио укупног националног насљеђа народа Руске Федерације, али и важну компоненту ширег културно-цивилизацијског простора руског свијета. Иако је несумњиво да је обим овог насљеђа значајан, његови квантитативни параметри још увијек нису поуздано утврђени, што додатно отежава његову систематску заштиту и рационалну употребу. Уз ограничене изузетке, као што су војна гробља у појединим државама, руско насљеђе у иностранству налази се изван директне надлежности руских управљачких структура, често је недовољно заштићено и недовољно укључено у шире културне, образовне и развојне процесе земаља домаћина.

Овакво стање у значајној мјери произилази из недовољне научне проучености руског насљеђа у иностранству, што је, с једне стране, повезано са дуготрајним потцењивањем улоге насљеђа у друштвеном развоју, а с друге стране са релативном новином насљеђа као самосталног предмета научног истраживања. Истовремено, уочљиво је да се интересовање за ову проблематику постепено интензивира, мада нажалост често под утицајем негативних фактора, укључујући покушаје маргинализације или „поништавања“ руске културе и све израженије облике симболичког и материјалног насиља над споменицима руске историје и културе у појединим регионима свијета.

У том контексту, постоје реални разлози да се очекује интензивирање активности Руске Федерације усмјерених ка јачању заштите сопственог иностраног историјског и културног насљеђа. Кључну улогу у том процесу може

CONCLUSION

Historical heritage, both cultural and natural, plays an exceptionally important and in many respects irreplaceable role in the development of every state and every people, as it contributes to the preservation of ethnocultural identity, the strengthening of social cohesion, and the promotion of sustainable development. This fully applies to the Russian Federation, which possesses an extensive and highly diverse corpus of heritage. Within the national territory of Russia, this heritage has largely been identified, systematized through relevant registers, and incorporated into institutional protection mechanisms.

However, these observations cannot be fully extended to Russian heritage abroad, which constitutes an integral part of the overall national heritage of the peoples of the Russian Federation and, at the same time, an important component of the broader cultural and civilizational space of the Russian world. Although the scale of this heritage is undoubtedly substantial, its quantitative parameters have not yet been reliably established, which significantly complicates its systematic preservation and rational use. With limited exceptions, such as military cemeteries in certain countries, Russian heritage abroad remains outside the direct jurisdiction of Russian administrative structures, is often insufficiently protected, and is inadequately integrated into the broader cultural, educational, and developmental processes of host countries.

This situation is largely the result of the insufficient scientific study of Russian heritage abroad, which, on the one hand, is associated with the long-standing underestimation of the role of heritage in social development and, on the other, with the relatively recent emergence of heritage as an independent object of scientific research. At the same time, growing interest in this issue can be observed, although unfortunately it is often driven by negative factors, including attempts to marginalize or “cancel” Russian culture and the increasing incidence of symbolic and material violence against monuments of Russian history and culture in certain regions of the world.

In this context, there are objective grounds to expect an intensification of efforts by the Russian Federation aimed at strengthening the protection of its historical and cultural heritage abroad. A key role in this process can and should be

и треба да има научна подршка, укључујући допринос географске науке, која својим просторним, типолошким и интегративним приступом може значајно допринијети бољем разумијевању феномена иностраног наслеђа, као и формулисању ефикасних мјера његовог очувања и одрживе употребе.

played by scientific support, including contributions from geographical science. Through its spatial, typological, and integrative approaches, geography is capable of making a substantial contribution to a deeper understanding of the phenomenon of foreign heritage, as well as to the formulation of effective measures for its preservation and sustainable use.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- Антонова, Н. Е., Баталов, А. Л., Шургин, И. Н., & Щенкова, О. П. (2003). *Архитектура и ландшафты России. Белая книга. Обретения* (Књ. 1). Искусство–XXI век.
- Веденин, Ю. А., & Мазуров, Ю. Л. (2000). Об охране и использовании культурного и природного наследия стран СНГ. *Экология культуры: Альманах Института Наследия*, (Алманах), 31–34.
- Кудрявцев, А. П., & Мазуров, Ю. Л. (Ред.). (2005). *Доверительное управление культурным и природным наследием в России: прецеденты, аргументы, документы*. Центр Наследия.
- Комеч, А. И., Михайлов, К. П., Перфильева, Л. А., Рудченко, В. М., & Шургин, И. Н. (2003). *Архитектура и ландшафты России. Чёрная книга. Утраты* (Књ. 2). Искусство–XXI век.
- Комеч, А. И., & Масиль Санчес, Л. К. (2003). *Архитектура и ландшафты России. Красная книга. Предостережение* (Књ. 3). Искусство–XXI век.
- Мазуров, Ю. Л. (2006). *Австралия: культ наследия*. Институт Наследия.
- Монгуш, М. В. (2017). Русское культурное наследие за рубежом (на примере Японии и Китая). Преузето са <https://cyberleninka.ru/article/n/russkoe-kulturnoe-nasledie-za-rubezhom-na-primere-yaponii-i-kitaya/viewer>
- Петров, А. Ю. (2018). Историко-культурное наследие в исследованиях отечественных и зарубежных авторов. *Вестник МГЛУ. Общественные науки*, 4(812), 120–133.
- Пирогов, В. Ю. (2024). Русский некрополь Первой мировой войны за рубежом: история и вопросы мемориализации. *Альманах НК ИКОМОС, Россия*, (2024), 43–63.
- Потравнов, А. Л., & Хмельник, Т. Ю. (2018). *Безмолвные стражи прошлого*. Вече.
- Юй, Х. (2020). Современное положение русского языка в государствах Центральной Азии. *Постсоветские исследования*, 3(3), 250–270.
- Mazurov, Y., & Slipenchuk, M. (2016). Historical heritage of Slavic peoples as a field of academic and applied studies. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA*, 66(1), 157–167. <https://doi.org/10.2298/IJGI1601157M> ojs.gi.sanu.ac.rs
- Mazurov, Y. (2024). The historical heritage of Russia and the mission of geography. In M. Radovanović (Ed.), *The 5th Congress of Slavic Geographers and Ethnographers: Book of Abstracts and Contributed Papers* (pp. 317–330). Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA.
- Mazurov, Y. (2024). Nikolas Roerich: Spiritual bridge between India and Russia. *Explore Rural India*, 10(1), 12–17.

Примљено / Received: 06. 10. 2025.

Исправљено / Revised: 18. 10. 2025.

Прихваћено / Accepted: 28. 10. 2025.